

Identification of Obstacles and Solutions for the Development of Scientific Capital in the Academic Field: From the Point of View of Shahid Beheshti University Activists

Fatemeh Nasrollahinia

- **Article Type:** Case Study
- **Vol. 33 | No. 3 | Serial 91 | Oct. 2023**
- **Received:** 2024.01.30
- **Revised:** 2024.03.31
- **Accepted:** 2024.05.03
- **Published Online:** 2024.07.21
- **Pages:** 49-70
- **P-ISSN:** 1027-2690
- **E-ISSN:** 2783-4514

Abstract

In today's world, scientific development and progress are the basis for advancing knowledge, research, and technology of elites, researchers and scientific activists; In fact, the concept and process of scientific development includes discovering and inventing new knowledge, applied research, providing innovative solutions for complex problems and increasing understanding of real environment phenomena.

In other words, such development is no longer one-dimensional and is not solely focused on economic growth; Rather, the development and progress of science are dependent on several factors such as the development of science discourse, the development of the knowledge-based economy, and the development of scientific capital along with material capital. In other words, the three factors of the development of science and technology discourse, the development of the knowledge-based economy, and the development of scientific capital are considered the main pillars of the development of science in the country's higher education system. According to these pillars, the scientific development of an educational and research system can be achieved when individualistic scientific islands give way to the development of scientific social networks and interdisciplinary interactions replace reductive specializations. In this regard, through the development of technology infrastructure and information and communication technology, training and development of expert and creative human resources, as well as the development

Keywords

Development of Science, Scientific Capital, Scientific Paradigms, Obstacles to the Development of Scientific Capital, University Square, Activists of Shahid Beheshti University.

Assistant Professor of Higher Education Development Planning, Faculty of Psychology and Educational Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran (Corresponding Author)
f.nasrollahinia@ut.ac.ir
ORCID: 0000-0002-0341-0617

Cite This Paper: Nasrollahinia, F. (2023). Identification of Obstacles and Solutions for the Development of Scientific Capital in the Academic Field: From the Point of View of Shahid Beheshti University Activists. *Rahyaft*, 33 (3), 49-70. (Persian).

DOI: 10.22034/RAHYAFT.2024.11571.1480

Publisher: National Research Institute for Science Policy (N.R.I.S.P)

of associations, poles, and science and technology parks, it is possible to develop a knowledge-based economy. Therefore, the development of scientific capital is considered a key element in the scientific development of the higher education system; and through the development of its tangible and intangible state, it leads to the development of the knowledge-based economy and the discourse of science and technology. In this regard, in this research, the barriers and solutions to the development of scientific capital as a fundamental factor in the scientific development of the higher education system have been tried. The country should be examined from the point of view of academic activists; For this purpose, by applying Fairclough's critical discourse analysis method, 56 activists who had lived experience in Shahid Beheshti University and had reliable information about the research topic were interviewed; The sampling method was purposeful. According to the findings of the research, it showed that according to Shahid Beheshti University activists, "structural-management obstacles", "cultural obstacles" and "social and communication obstacles" were identified as the factors hindering the development of scientific capital.

In fact, according to the findings of this research, "structural and managerial obstacles" include lack of professional competence and meritocracy of academic members, lack of freedom and scientific independence of activists, lack of funds and restrictions on access to facilities and equipment, governance of the bureaucracy system in The administration of academic affairs, the existence of discrimination in scientific relations, the inconsistency between the realities of the university environment and scientific policies, the prevalence of activities contrary to scientific ethics and the rule of formalism, rules, and regulations, and one-dimensional indicators for evaluating scientific activities. "Cultural obstacles" include obstacles such as the lack of developing a dynamic and creative scientific spirit in scientific activists, emphasis only on knowledge transfer and document orientation, lack of discovery and flourishing of scientific talents, instrumental and commercial view of science and insufficient understanding. From the nature of science and its dimensions, the lack of a culture of criticism and criticism in scientific activities, the identity confusion of

academic members and the promotion of non-indigenous knowledge, and finally, "social and communication barriers" have led to the weakness of the supportive and guiding role of professors related to students, the lack of international communication and cooperation, the reduction of the prestige of the university and its agents in the eyes of the stakeholders and the disconnection between the production of university science and the real needs of the society, the weakness in creating knowledge discourse and the formation of sustainable scientific communities, as well as the rule of individualistic and benefit-based structures. Someone mentions it in scientific interactions. On the other hand, according to the findings of the current research, "playing an efficient role in scientific collaborations and communications", "paying attention to the position and role of scientific funds in the university" and "continuous interaction between the structures and functions of the university to evaluate educational activities and "Research" were identified as strategies for the development of scientific capital in the academic field. Also, according to the results of this research, there is a difference between growth and scientific development, and each one follows different paradigms; So that in scientific development, the commercial and instrumental approach and view of science dominates with emphasis on quantitative indicators, and more than the originality and scientific productivity are emphasized, the number and scientific methodological techniques are emphasized. On the other hand, the findings of this research showed that if there is a lack or lack of sufficient conditions for the development of scientific capital, the process of scientific development and progress will be disrupted, and the set policies will not have an effect on improving the state of the country's higher education system.

شناسایی موانع و راهکارهای توسعه سرمایه علمی در میدان دانشگاهی: از دیدگاه کنشگران دانشگاه شهید بهشتی

فاطمه نصراللهی نیا

نوع مقاله: موردکاوی

دوره ۳۳ | شماره ۳ | پیاپی ۹۱ | مهر ۱۴۰۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۱۰

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۱/۱۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۱۰

تاریخ انتشار برخط: ۱۴۰۳/۰۴/۳۱

صفحات: ۴۹-۷۰

شاپای چاپی: ۱۰۲۷-۲۶۹۰

شاپای الکترونیکی: ۲۷۸۳-۴۵۱۴

چکیده

در دنیای امروز، فرایند توسعه و پیشرفت علمی دیگر تک‌بعدی و صرفاً متمرکز بر رشد اقتصادی نیست، بلکه به عوامل متعددی همچون توسعه گفتمان‌سازی علم، توسعه اقتصاد دانش‌بنیان و توسعه سرمایه علمی در کنار سرمایه‌های مادی وابسته است. در این راستا در پژوهش حاضر سعی شده است موانع و راهکارهای توسعه سرمایه علمی به عنوان یک عامل اساسی توسعه علمی نظام آموزش عالی کشور از دیدگاه کنشگران دانشگاهی بررسی شود؛ بدین منظور، با به‌کارگیری روش تحلیل گفتمان انتقادی فرکلاف، با ۵۶ نفر از کنشگرانی که دارای تجربه زیسته در دانشگاه شهید بهشتی بودند و اطلاعات موثقی در خصوص موضوع پژوهش داشتند مصاحبه شد. روش نمونه‌گیری از نوع هدفمند است. یافته‌های پژوهش نشان داد که طبق دیدگاه کنشگران دانشگاه شهید بهشتی، «موانع ساختاری-مدیریتی»، «موانع فرهنگی» و «موانع اجتماعی و ارتباطی» به عنوان عوامل بازدارنده توسعه سرمایه علمی و «ایفای نقش کارآمد در همکاری‌ها و ارتباطات علمی»، «توجه به جایگاه و نقش سرمایه‌های علمی در دانشگاه» و «تعامل مستمر بین ساختارها و کارکردهای دانشگاه برای ارزیابی فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی» به عنوان راهکارهای توسعه سرمایه علمی در میدان دانشگاهی شناسایی شدند. همچنین طبق نتایج این پژوهش بین رشد و توسعه علمی نیز تفاوت وجود دارد و هر کدام پارادایم‌های متفاوتی را دنبال می‌کنند؛ به طوری که در رشد علمی، رویکرد و نگاه تجاری و ابزاری به علم با تأکید بر شاخص‌های کمی تسلط می‌یابد و بیش از آنکه بر اصالت و زاینده‌گی علمی تأکید شود، بر تعداد و فنون روش شناختی علمی تأکید می‌شود.

کلیدواژه‌ها

توسعه علم، سرمایه علمی، پارادایم‌های علمی، موانع توسعه سرمایه علمی، میدان دانشگاهی، کنشگران دانشگاه شهید بهشتی.

استادیار مدیریت برنامه‌ریزی توسعه آموزش عالی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران (پدیدآور رابط)

f.nasrollahinia@ut.ac.ir

Orcid: 0000-0002-0341-0617

استناد به این مقاله: نصراللهی نیا، ف. (۱۴۰۲). شناسایی موانع و راهکارهای توسعه سرمایه علمی در میدان دانشگاهی: از دیدگاه کنشگران دانشگاه شهید بهشتی. *راه‌افت*، ۳۳ (۳)، صص. ۴۹-۷۰.

DOI: 10.22034/RAHYAFT.2024.11571.1480

ناشر: مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور

بیان مسئله

در دهه‌های اخیر، موضوع علم و تولیدات علم و فناوری اهمیت روزافزونی در نظام آموزش عالی کشور پیدا کرده است و مبنایی برای توسعه پایدار محسوب می‌شود. همچنین در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های اسناد بالادستی به مقوله علم و فناوری توجه زیادی شده است، به طوری که در برنامه‌های توسعه کشور، اهداف، سیاست‌ها و راهبردهای مرتبط با علم و فناوری در تدوین نقشه جامع علمی کشور، اسناد آمایش آموزش عالی و سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴ به مباحث مرتبط با علم و توسعه آن در نهادهای دانشگاهی اهمیت داده شده است. در واقع، توسعه علم و فناوری از جمله موضوعاتی است که اهمیت روزافزون یافته و نقش اساسی و راهبردی در تکامل و پیشرفت جوامع مختلف دارد و همین نکته بر ضرورت جست‌وجوی عوامل تسهیل‌کننده و موانع بازدارنده رشد و توسعه علمی تأکید می‌کند (Sangi, 2023). در این میان، نهاد دانشگاه به عنوان موتور محرک توسعه علمی و یکی از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین مراکز پیشرفت علمی کشور فعالیت می‌کند، چرا که «دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی، معرف بالاترین سطح تفکر و علم جامعه هستند که اصول جهان‌بینی، نظام اعتقادی و ارزشی جامعه را در خود متجلی می‌سازند و با تربیت متفکران و دانشمندان و مدیران آینده در جهت‌بخشیدن به حرکت‌های گوناگون فکری، علمی و فرهنگی جامعه مؤثر واقع می‌شوند» (Hemmati, 2017, p. 310)؛ این در حالی است که نظام آموزش عالی کشور به منظور بهبود و ارتقای کیفیت عملکرد دانشگاه‌های خود نیازمند فراهم کردن زمینه‌های توسعه علم هستند. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی، از یک طرف مبنای توسعه علمی کشور هستند و از طرف دیگر برای ارتقای عملکرد خود نیاز به ایجاد توسعه علمی دارند.

در پژوهش‌های مختلف، عوامل تسهیل‌کننده توسعه علمی در دانشگاه‌های کشور به صورت‌های مختلف معرفی شده‌اند: انگیزه و ظرفیت پژوهشی دانشمندان، رویه‌های اداری و سیاست‌های مالی (Giao et al., 2020)؛ افزایش سطح کارایی هزینه‌های تحقیق و توسعه از طریق افزایش دسترسی به فناوری‌های پیشرفته (Saeed et al., 2023)؛ تمرکز و توسعه هم‌زمان فعالیت‌های پژوهشی با فعالیت‌های آموزشی و خدمات اجتماعی (Tuyen, 2021)؛ وجود فرصت‌های حمایتی از سوی دولت و قدرت فائده سیاسی در جامعه (Sangi, 2023)؛ گفتمان‌سازی، تسهیم و انتقال دانش (Nasrolla-hinia, 2020)؛ الگوهای تصمیم‌گیری علی با عقلانیت باز انتقادی، تعامل‌های افقی و مشارکت عموم ذی‌نفعان و نمایندگان نظام علم و همچنین محیط حقوقی مبتنی بر آزادی فکر، عقیده، بیان، قلم و ارتباطات آزادی علمی (Towfighi and Farasatkah, 2002)؛ توسعه سرمایه انسانی آموزشی، پژوهشی و کارآفرینی (Naderi et

al., 2023)؛ پژوهش‌های منتشرشده در نشریات علمی و پژوهشی و افزایش سرمایه‌گذاری در پژوهش‌های دانشگاهی (Shaba-bi et al., 2018)؛ توجه به حفظ و توسعه سرمایه‌های علمی در نظام آموزش عالی کشور (Nasrollahinia et al., 2022)؛ توسعه محیط حقوقی علم و فناوری (Shababi et al., 2018)؛ سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی، آموزشی، دانشی و میانجی در تولید علم و فناوری کشور (Fartash and Sadabadi, 2019)؛ توسعه علوم، تحقیقات و فناوری‌های نوین متناسب با نیازهای کشور و توسعه آزاداندیشی علمی (Khoshnam, 2021).

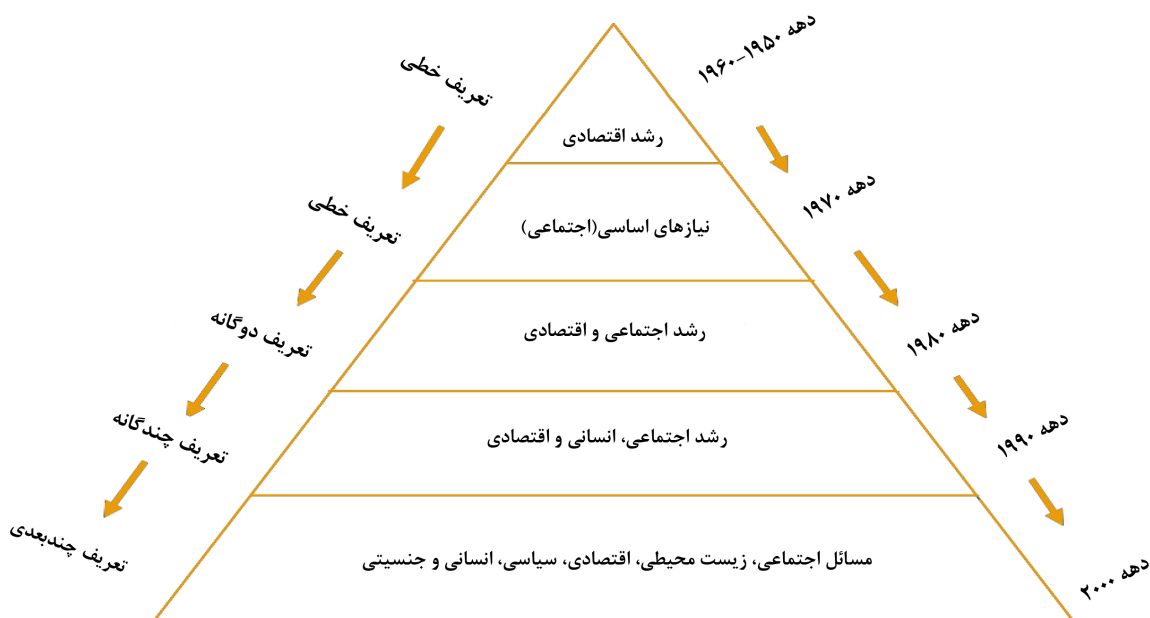
بنابراین، مفهوم توسعه علمی فقط به معنای افزایش درآمدها و سرمایه‌های مالی و اقتصادی نیست و سرمایه‌ها و عوامل دیگری باعث توسعه پایدار و تحقق تکامل و پیشرفت علم در نظام آموزش عالی کشور می‌شوند؛ در این راستا، یکی از عوامل و سرمایه‌های مؤثر بر توسعه علمی هر کشوری، توجه به کیفیت سرمایه‌های علمی آن در حوزه‌ها و رشته‌های علمی مختلف است. سرمایه‌های علمی به عنوان مبنای توسعه دانشگاه‌های کشور از یک سو و نظام آموزش عالی کشور از سوی دیگر کنشگری می‌کنند؛ «در دهه‌های اخیر بر سرمایه علمی به عنوان موتور محرکه تحول تأکید شده است؛ در واقع با اتکا بر این سرمایه، علم و دانش منشأ تغییر و تحول خواهد شد» (Moghadampour and Hemmati, 2016)؛ این در حالی است که اگر سرمایه‌های علمی، به‌درستی از شبه‌علم‌های گوناگونی که در نهادهای دانشگاهی ورود پیدا کرده‌اند، متمایز شوند، می‌توانند به عنوان نمادها و اسطوره‌های علمی در نسل‌های متفاوت جامعه دانشگاهی به کار گرفته شوند؛ همچنین سرمایه‌های علمی ناب و واقعی هستند که به حفظ اصالت علم در میدان‌های دانشگاهی و جلوگیری از خدشه‌دار شدن ماهیت علم راستین در دانشگاه‌ها منجر خواهند شد. بدین ترتیب، توسعه علمی در صورتی امکان تحقق دارد که این وجه مهم از آن، یعنی توسعه سرمایه علمی چه در حالت ملموس (امکانات و تجهیزات علمی، نیروهای انسانی کنشگر و کارگزار در علم و نهادها و مراکز تولید علم) و چه در حالت ناملموس آن (نگرش‌ها، ارزش‌ها و تمایلات مرتبط با علم، درک و شناخت از علم، همکاری‌ها و ارتباطات علمی و مرجعیت و اعتبار کسب‌شده از علم) توسعه یابند.

در نتیجه در صورت فقدان یا نقصان شرط کافی توسعه سرمایه علمی، یعنی وجه نهادی و هویتی آن، فرایند توسعه و پیشرفت علمی مختل خواهد شد و سیاست‌های تنظیم‌شده تأثیری در بهبود وضعیت نظام آموزش عالی کشور نخواهد داشت؛ در این میان، بررسی چالش‌ها و راهکارهای توسعه سرمایه‌های علمی می‌تواند وضعیت توسعه علم در نظام آموزش عالی کشور را چه از منظر وضع موجود و چه از منظر وضع مطلوب مشخص کند. با وجود این، مطالعه درباره سرمایه علمی در دانشگاه‌های کشور بسیار محدود است (Jalili et al., 2017., Bourdieu, 2002., Kazemian, 2008., & Moghadampou and Hemmati, 2016).

مفهوم توسعه

بعد از آنکه «برنامه‌ریزی» برای توسعه در کشورهای مختلف مورد توجه قرار گرفت، برنامه‌ریزان در آغاز، توسعه را همان رشد اقتصادی تلقی کردند و بر این باور بودند که تولید ناخالص ملی، مهم‌ترین شاخص توسعه هر جامعه‌ای به‌شمار می‌رود؛ با وجود این در دهه‌های ۱۹۹۰ نیز بحث‌های نوینی در خصوص شاخص‌های توسعه مطرح شد که توسعه پدیده‌ای صرفاً اقتصادی نیست و ابعاد دیگری را دربرمی‌گیرد (Mohsenpour, 2010). در شکل ۱، روند پیشرفت مفهوم توسعه نشان داده شده است.

با توجه به مطالب یادشده در خصوص اهمیت توسعه علم در ارتقا و بهبود کیفیت عملکرد دانشگاه‌های کشور از یک سو و نقش توسعه سرمایه‌های علمی در توسعه علمی نهادهای آموزش عالی از سوی دیگر؛ این پژوهش با هدف اصلی شناسایی چالش‌ها و عوامل بازدارنده توسعه سرمایه علمی و راهکارهای رفع این چالش‌ها در میدان دانشگاهی انجام شده است و در آن تلاش شده است تا چگونگی ارتباط میان سرمایه علمی و توسعه علم در دانشگاه‌ها بررسی شود و راهبردهایی در جهت توسعه آن ارائه شود.

شکل ۱. هرم شکل‌گیری مفهوم توسعه (Cobbinah & Patrick, 2011)

فرهنگی جامعه است.

همچنین از دیدگاه حسین عظیمی، توسعه به معنای بازسازی جامعه بر اساس اندیشه‌ها و بصیرت‌های تازه «علم‌باوری»، «انسان‌باوری» و «آینده‌باوری» است؛ در حقیقت از منظر ایشان، سیستم‌های یک جامعه توسعه‌یافته بر اساس فرمان و سنت حرکت نمی‌کند، بلکه نگرش علمی به همراه نوآوری و بر اساس باورهای فرهنگی بر جامعه حاکمیت می‌یابد. این در حالی است که سه مؤلفه «پذیرش برابری و حذف اشرافیت‌گرایی»، «آموزش تخصصی و توسعه‌ای نیروی انسانی» و «تربیت نیروی انسانی متحول‌شده فرهنگی»، بیان‌کننده معنای جدید مفهوم توسعه بعد از انقلاب صنعتی و معنای تک‌بعدی آن از رشد اقتصادی است (Nafisi, 2003).

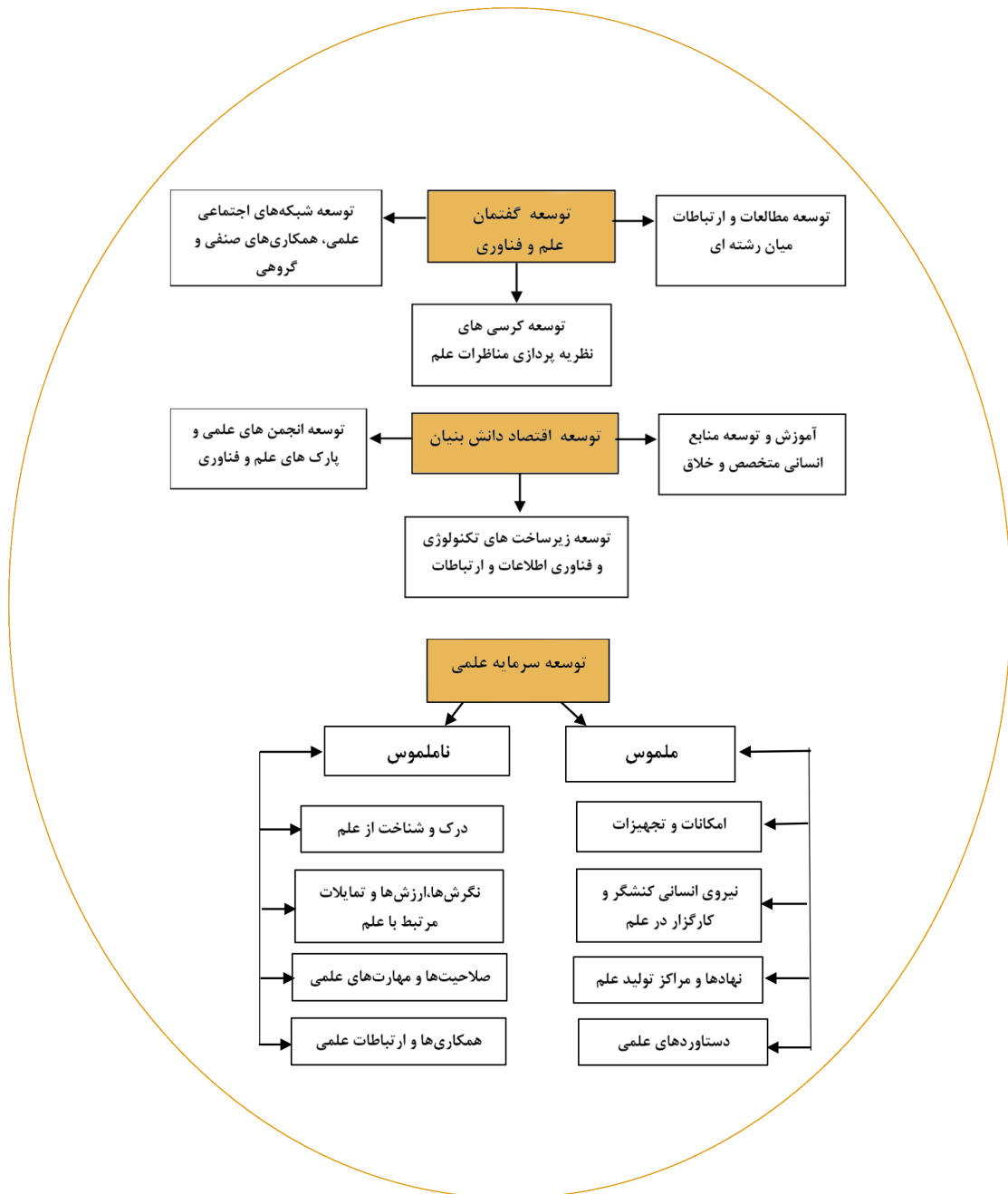
توسعه علمی و ارکان آن

توسعه علمی عبارت است از رشد همراه با افزایش ظرفیت‌های

طبق این شکل، مفهوم توسعه در دهه ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ بر رشد اقتصادی متمرکز بوده و دیدگاهی تک‌بعدی درباره آن وجود داشته است؛ با این حال این مفهوم از دهه ۱۹۷۰ دچار تحول شده و بر متغیرهای دیگری همچون نیازهای اجتماعی، شرایط محیطی، عوامل اقتصادی، سیاسی، جنسیتی و انسانی تأکید شده است. بنابراین مفهوم توسعه را نباید به صورت خطی بررسی کرد؛ بلکه درک و به‌کارگیری مفهوم توسعه، مستلزم ارزیابی دقیق رویکردهای گذشته و وضعیت فعلی به منظور اطلاع از رویکرد آینده است. همچنین مفهوم توسعه را باید پدیده‌ای چندبعدی و فرایندی پایدار در نظر گرفت که در محیط‌ها یا مناطق مختلف جغرافیایی قابل اجراست (Cobbinah et al., 2011, p. 146). بنابراین میان مفهوم رشد و توسعه، تفاوت وجود دارد؛ مفهوم «رشد»، بیشتر بر پارامترهای اقتصادی و کمی تأکید دارد، در حالی که مفهوم «توسعه» فرایندی چند بعدی است و دربرگیرنده دگرگونی کیفی در بافت اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و

به تولید دانش بومی و پیوند آن با دانش غیربومی؛ ناشناخته بودن اسطوره‌ها، عادات و ارزش‌های علم و درک پایین دانشگاهیان از ماهیت علم و ساختار فردگرایانه و مبتنی بر انگیزه‌ها و سلیقه‌های شخصی در تولید و مناسبات علم؛ از جمله چالش‌ها و موانع توسعه علمی در کشور است (Nasrollahinia et al., 2022). در این میان، ارکان و عناصر لازم برای توسعه علمی دانشگاه‌ها، مراکز و مؤسسات نظام آموزش عالی کشور را می‌توان در قالب شکل ۲ نمایش داد.

علمی اعم از ظرفیت‌های فیزیکی، انسانی و اجتماعی (Shahin and Mahbod, 2007). هر چقدر از نظر علمی، دانش و دستاوردهای یک کشور پیشرفت کند، می‌تواند در جهت توسعه علمی قدم بردارد و برای رسیدن به توسعه علمی باید زمینه‌های علمی فراهم شود (Ahmadi et al., 2021). نداشتن روحیه علمی پرسشگر، خلاق و پویا در فعالیت‌ها و کنکاش‌های علمی؛ هم‌سویی ارزش‌های خاص و ناب علم با ارزش‌های مادی و تجاری؛ تقلیل یافتن سیاست مدیریت، پژوهش و توسعه علمی به عینی‌گرایی و کمیت‌گرایی؛ توجه ناکافی

شکل ۲. ارکان توسعه علم در نظام آموزش عالی کشور

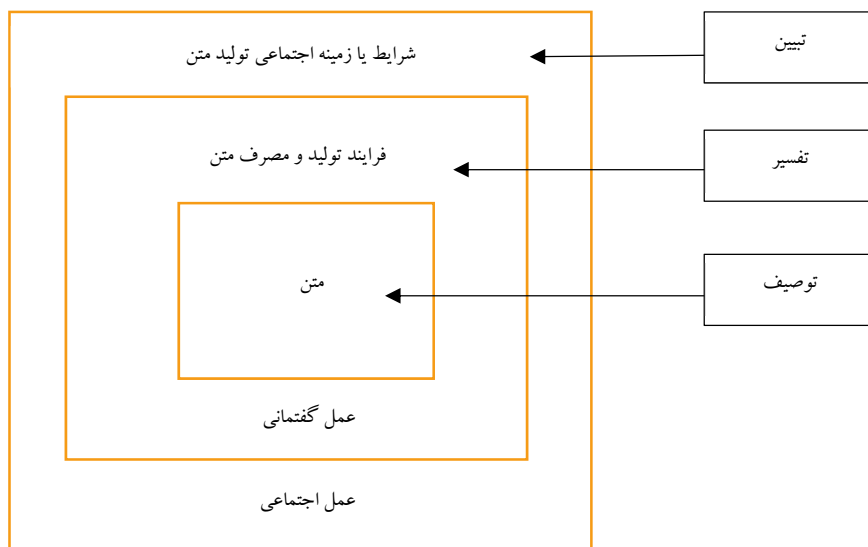
و گفتمان سازی علم و فناوری منجر می‌شود. از این جهت در ادامه این پژوهش، قصد بر شناسایی چالش‌ها و راهکارهای توسعه سرمایه علمی در راستای توسعه علمی نظام آموزش عالی کشور خواهد بود.

روش پژوهش

در این پژوهش برای شناسایی عوامل بازدارنده توسعه سرمایه علمی و راهکارهای رفع آن، دیدگاه کنشگران دانشگاه شهید بهشتی با استفاده از روش تحقیق کیفی تحلیل گفتمان انتقادی مبتنی بر نظریه نورمن فرکلاف^۱ بررسی شده است.

در واقع، فرکلاف گفتمان را در سه سطح بررسی می‌کند: گفتمان به مثابه متن؛ گفتمان به مثابه اعمال گفتمانی و کنش متقابل میان تولید و تفسیر متن و در نهایت گفتمان به مثابه زمینه متن به معنای روابط کنش‌های گفتمانی و بسترهای اجتماعی، سیاسی، تاریخی و فرهنگی (Fairclough, 2000, p.96).

همان‌طور که در شکل ۲ ملاحظه می‌شود، سه عامل توسعه گفتمان علم و فناوری، توسعه اقتصاد دانش‌بنیان و توسعه سرمایه علمی به عنوان ارکان اصلی توسعه علم در نظام آموزش عالی کشور به‌شمار می‌آیند. طبق این ارکان، زمانی می‌توان به توسعه علمی یک سیستم آموزشی و پژوهشی دست یافت که جزیره‌های فردگرایانه علمی جای خود را به توسعه شبکه‌های اجتماعی علمی دهند و تعاملات میان‌رشته‌ای جای تخصص‌گرایی‌های کاهنده را بگیرند. در این راستا، باید از طریق توسعه زیرساخت‌های فناوری و فناوری اطلاعات و ارتباطات، آموزش و توسعه منابع انسانی متخصص و خلاق و همچنین توسعه انجمن‌ها، قطب‌ها و پارک‌های علم و فناوری به توسعه اقتصاد دانش‌بنیان کمک کرد. در اینجا این نکته را باید ذکر کرد که عامل سوم، یعنی توسعه سرمایه علمی یک عنصر کلیدی در توسعه علمی نظام آموزش عالی محسوب می‌شود، چرا که از طریق توسعه حالت ملموس و ناملموس خود به توسعه اقتصاد دانش‌بنیان

شکل ۳. مدل تحلیل گفتمان انتقادی از نظر فرکلاف (۱۹۹۲)

بهشتی در خصوص عوامل بازدارنده توسعه سرمایه علمی و وضعیت آنها از لحاظ ایدئولوژی و قدرت حاکم و عوامل جامعه‌شناختی، تاریخی، فرهنگی و محیطی مؤثر بر دیدگاه کنشگران دانشگاه شهید بهشتی پرداخته شده است.

از طرف دیگر، مشارکت‌کنندگان این پژوهش کنشگران دانشگاه شهید بهشتی بوده‌اند که با بهره‌گیری از «نمونه‌گیری هدفمند» و با روش نمونه‌گیری زنجیره‌ای، ۵۶ نفر از افرادی که دارای تجارب زیسته و اطلاعات موثق در مورد موضوع پژوهش بوده‌اند به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند. در ادامه از طریق ابزار مصاحبه و تا مرحله

بدین منظور، در این پژوهش با بهره‌گیری از رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی فرکلاف، گفتمان‌های کنشگران دانشگاه شهید بهشتی در خصوص «عوامل بازدارنده توسعه سرمایه علمی» و راهکارهای رفع آن در سه سطح زیر بررسی شده‌اند:

۱. سطح توصیف: توصیف چالش‌ها و موانع بازدارنده توسعه سرمایه علمی از دیدگاه کنشگران دانشگاه شهید بهشتی؛
۲. سطح تفسیر: در این سطح، استنتاج یافته‌ها بر مبنای تحلیل متن مصاحبه‌ها (آنچه در سطح توصیف بیان شده است) و کدگذاری و مقوله‌بندی شواهد گفتاری صورت گرفته است؛
۳. سطح تبیین: در این مرحله از طریق مصاحبه با خبرگان و متخصصان، به تبیین و شرح دیدگاه کنشگران دانشگاه شهید

1. Norman Fairclough

- اشباع نظری به جمع‌آوری اطلاعات ضروری پرداخته شد. به عبارت دیگر، مشارکت‌کنندگان این پژوهش عبارت‌اند از:
- ◆ گروه اول، مدیران دانشگاه شهید بهشتی مشتمل بر مدیران، معاونان و رؤسای واحدهای اجرایی و اداری دانشگاه؛
 - ◆ گروه دوم، اعضای هیئت‌علمی دانشگاه شهید بهشتی با مرتبه‌های علمی استادیار، دانشیار و استاد؛
 - ◆ گروه سوم، دانشجویان دانشگاه شهید بهشتی مشتمل بر دانشجویان مقاطع تحصیلی کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری؛
 - ◆ گروه چهارم، دانش‌آموختگان مقاطع تحصیلی کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری از دانشگاه شهید بهشتی؛
 - ◆ گروه پنجم، کارکنان دانشگاه شهید بهشتی مشتمل بر کارکنان واحدهای اداری، اجرایی و خدماتی.

جدول ۱. مشخصات نمونه مورد بررسی در تحقیق

زمان مصاحبه	محل تحصیل یا خدمت	مرتبه یا سمت	ردیف	گروه مصاحبه‌شونده
۱۵ دقیقه	معاونت دانشجویی	معاون مدیر امور دانشجویی	۱	مدیران
۱۵ دقیقه	معاونت پشتیبانی، مالی و مدیریت منابع دانشکده مهندسی برق	مدیریت منابع انسانی و پشتیبانی / دانشیار	۲	
۲۰ دقیقه	معاونت پشتیبانی، مالی و مدیریت منابع دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی	معاون امور اداری و منابع انسانی / استادیار	۳	
۴۵ دقیقه	ریاست دانشگاه دانشکده مهندسی برق	معاون آموزشی / دانشیار	۴	
۳۴ دقیقه	هیئت اجرایی جذب	رئیس دبیرخانه هیئت اجرایی جذب هیئت‌علمی	۵	
۲۰ دقیقه	مدیریت همکاری‌های علمی بین‌المللی	معاون تفاهم‌نامه‌های همکاری دبیر کمیته روابط بین‌الملل، انجام مکاتبات و نامه‌نگاری لاتین	۶	
۲۰ دقیقه	معاونت پشتیبانی، مالی و مدیریت منابع	رئیس اداره اعتبارات	۷	
۵۲ دقیقه	معاونت پژوهشی و فناوری	رئیس اداره تجهیزات پژوهشی	۸	
۹۰ دقیقه	روابط عمومی دانشگاه شهید بهشتی	مدیر اسبق روابط عمومی دانشگاه شهید بهشتی	۹	
۴۲ دقیقه	دانشکده مهندسی عمران، آب و محیط زیست	دانشیار	۱۰	اعضای هیئت‌علمی
۵۸ دقیقه	دانشکده علوم ریاضی	استاد	۱۱	
۲۵ دقیقه	دانشکده علوم زمین	استادیار	۱۲	
۵۵ دقیقه	دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی	استاد	۱۳	
۳۳ دقیقه	دانشکده ادبیات	دانشیار	۱۴	
۷۰ دقیقه	دانشکده مدیریت و حسابداری	دانشیار	۱۵	
۳۰ دقیقه	پژوهشکده گیاهان و مواد اولیه دارویی	دانشیار	۱۶	
۱۸ دقیقه	دانشکده حقوق	استادیار	۱۷	
۵۱ دقیقه	دانشکده الهیات	استادیار	۱۸	
۵۲ دقیقه	پژوهشکده مطالعات بنیادین علم و فناوری	استادیار	۱۹	
۵۵ دقیقه	دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی	دانشجوی دکتری	۲۰	دانشجویان
۶۴ دقیقه	دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی	دانشجوی دکتری	۲۱	
۵۰ دقیقه	دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی	دانشجوی دکتری	۲۲	
۲۸ دقیقه	دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی	دانشجوی کارشناسی	۲۳	
۴۹ دقیقه	دانشکده شیمی و علوم نفت	دانشجوی دکتری	۲۴	
۲۶ دقیقه	دانشکده مهندسی برق	دانشجوی کارشناسی	۲۵	

زمان مصاحبه	محل تحصیل یا خدمت	مرتبه یا سمت	ردیف	گروه مصاحبه‌شونده
۳۲ دقیقه	دانشکده فیزیک	دانشجوی کارشناسی ارشد	۲۶	دانشجویان
۶۵ دقیقه	دانشکده فیزیک	دانشجوی کارشناسی ارشد	۲۷	
۳۱ دقیقه	دانشکده حقوق	دانشجوی کارشناسی	۲۸	
۵۳ دقیقه	دانشکده معماری	دانشجوی دکتری	۲۹	
۳۲ دقیقه	دانشکده اقتصاد	دانشجوی کارشناسی	۳۰	
۳۱ دقیقه	دانشکده ریاضی	دانشجوی کارشناسی	۳۱	
۶۵ دقیقه	دانشکده ادبیات	دانشجوی دکتری	۳۲	
۲۴ دقیقه	دانشکده مهندسی هسته‌ای	دانشجوی دکتری	۳۳	
۳۰ دقیقه	پژوهشکده علوم محیطی	دانشجوی دکتری	۳۴	
۵۵ دقیقه	دانشکده مدیریت و حسابداری	دانشجوی کارشناسی	۳۵	
۴۱ دقیقه	دانشکده الهیات	دانشجوی کارشناسی ارشد	۳۶	
۵۰ دقیقه	دانشکده الهیات	دانشجوی کارشناسی ارشد	۳۷	
۳۳ دقیقه	دانشکده مهندسی عمران، آب و محیط‌زیست	دانشجوی کارشناسی	۳۸	
۲۷ دقیقه	دانشکده علوم زمین	دانشجوی دکتری	۳۹	
۴۸ دقیقه	دانشکده بهداشت و ایمنی	دانشجوی کارشناسی	۴۰	
۴۳ دقیقه	دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی	مدیرکل برنامه‌ریزی آموزشی دانشگاه فنی و حرفه‌ای	۴۱	دانش‌آموختگان
۶۵ دقیقه	دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی	معاون فرهنگی و دانشجویی دانشگاه فنی و حرفه‌ای	۴۲	
۴۰ دقیقه	دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی	مدرس دانشگاه علم و فرهنگ	۴۳	
۶۳ دقیقه	دانشکده حقوق	دانشجوی دکتری دانشگاه شهید بهشتی	۴۴	
۴۶ دقیقه	دانشکده مدیریت و حسابداری	دانشجوی دکتری دانشگاه شهید بهشتی	۴۵	
۲۸ دقیقه	دانشکده اقتصاد	دانشجوی دکتری دانشگاه شهید بهشتی	۴۶	
۴۲ دقیقه	معاونت آموزشی	کارشناس مسئول اداره جذب و هدایت استعدادها درخشان	۴۷	کارکنان
۲۲ دقیقه	معاونت پشتیبانی، مالی و مدیریت منابع	کارشناس امور اداری	۴۸	
۱۵ دقیقه	معاونت پشتیبانی، مالی و مدیریت منابع	کارشناس اداره دریافت و پرداخت	۴۹	
۹۵ دقیقه	دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی	کارشناس کتابخانه	۵۰	
۴۶ دقیقه	حراست دانشگاه	کارمند حراست	۵۱	
۳۰ دقیقه	معاونت پژوهشی و فناوری	کارشناس واحدهای پژوهشی، همایش‌ها و کارگاه‌های علمی، قطب‌های علمی، هسته‌های پژوهشی و اطلاع‌رسانی	۵۲	
۱۲۰ دقیقه	معاونت فرهنگی و اجتماعی	کارشناس نشریات دانشجویی و امور فرهنگی	۵۳	
۱۸ دقیقه	معاونت پژوهشی و فناوری	کارشناس جذب، تبدیل و تمدید قرارداد اعضای هیئت علمی	۵۴	
۴۸ دقیقه	معاونت پژوهشی و فناوری	کارشناس کفایت دستاوردهای علمی دانشجویان دکترا و سایت پژوهشی	۵۵	
۵۳ دقیقه	پژوهشکده مطالعات بنیادین علم و فناوری	کارشناس آموزشی	۵۶	

سوال اول پژوهش: عوامل بازدارنده توسعه سرمایه علمی از دیدگاه کنشگران دانشگاه شهید بهشتی کدامند؟

با تحلیل محتوای متن مصاحبه‌ها، «عوامل بازدارنده توسعه سرمایه علمی» از دیدگاه کنشگران دانشگاه شهید بهشتی در سه مقوله اصلی بررسی شدند. در جدول ۲، جریان کدگذاری این مقولات نشان داده شده است:

همچنین در این پژوهش از روش تحلیل گفتمان انتقادی فرکلاف برای تجزیه و تحلیل داده‌ها با کمک نرم‌افزار Atlas.ti استفاده شده است.

یافته‌های پژوهش

در این قسمت، یافته‌های حاصل از گردآوری و کدگذاری اطلاعات به تفکیک سوالات پژوهش، بررسی و تحلیل می‌شوند:

جدول ۲. جریان کدگذاری مرتبط با عوامل بازدارنده توسعه سرمایه علمی از دیدگاه کنشگران دانشگاه شهید بهشتی

مقوله‌های اصلی	زیر مقوله‌ها	مفاهیم یا کدهای باز
موانع ساختاری و مدیریتی	ناهمخوانی میان سیاست‌گذاری علمی و واقعیت‌های محیط دانشگاهی	آموزش‌های غیرمرتبط در دوره‌های ضمن خدمت اساتید
		سیاست‌گذاری‌های عجولانه و غیرمنطقی
		عملیاتی نشدن برنامه‌های راهبردی دانشگاه
		تحقق نیافتن چشم‌اندازهای علمی دانشگاه و بسترسازی نامناسب در این خصوص
		عدم سیاست‌گذاری عملیاتی بر اساس یافته‌های پژوهشی اساتید و دانشجویان
		تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری بدون نیازسنجی و شناسایی انتظارات
	وجود تبعیض و احساس نابرابری در مناسبات و روابط علمی	وجود تبعیض ناشی از مقام‌های سازمانی و اجرایی اساتید
		فاصله حقوق اعضای دانشگاهی با سایر افراد جامعه
		فاصله زیاد بین حقوق و مزایای کارکنان با اعضای هیئت علمی
		نداشتن حق رأی کارکنان شرکتی در شورای صنفی دانشگاه
		پرداخت هزینه مقالات توسط دانشجو بدون مشارکت اساتید
		تفاوت نداشتن معیارهای سنجش اعضای هیئت علمی پژوهشی با آموزشی
	رواج فعالیت‌های مغایر با رفتارهای علمی اخلاقی	برچسب زدن به دانشجویان بر اساس مقاطع تحصیلی
		یکسان نبودن ملاک‌های امتیازدهی در جذب دانشجویان
		استفاده غیرقانونی و بدون مجوز از لوگوی دانشگاه‌های برتر در همایش‌های علمی
		شکل‌گیری بنگاه‌های مقاله و پایان‌نامه‌نویسی
		شکل‌گیری تقلب‌های علمی در نتیجه وجود قوانین بوروکراتیک
		سیطره شهرت‌طلبی در میان کنشگران دانشگاهی
		غرور کاذب بر اساس لقب‌های اهدایی
		کسب شأن و منزلت با القاب علمی
		کسب اعتبارهای نامشروع از طریق سمت‌های اجرایی
	ارتقای اساتید از طریق فعالیت‌های علمی پژوهشی دانشجو	
	محصور شدن فعالیت‌های علمی در قالب قوانین، مقررات و آیین‌نامه‌ها	پارتنری‌بازی، رانت‌خواری و فساد اداری در ساختار مدیریت علمی دانشگاه
		رقابت ناسالم برای کسب جایگاه و مقام در دانشگاه

مقوله‌های اصلی	زیر مقوله‌ها	مفاهیم یا کدهای باز
موانع ساختاری و مدیریتی	محصور شدن فعالیت‌های علمی در قالب قوانین، مقررات و آیین‌نامه‌ها	تسلط شرح شغل و وظایف بر عملکرد و انگیزه کارکنان
		توسعه سرمایه علمی متعارف به‌جای سرمایه علمی انقلابی و نوآور
		وجود ملاک‌های آئین‌نامه محور برای ارزیابی آثار علمی
		نگارش مقالات علمی بر اساس پژوهش‌های موظفی درون‌سازمانی
		عدم امکان انتخاب اساتید بازنشسته و باتجربه به عنوان استاد راهنما
		محافظه‌کاری و موضع‌گیری افراد با وجود قوانین، اجبارها و آئین‌نامه‌ها
	استفاده از معیارها و شاخص‌های تک‌بعدی در ارزیابی فعالیت‌های علمی	ارزیابی فعالیت‌های علمی، بدون توجه به تفاوت‌های فردی
		تعیین معیار بدون تناسب با ویژگی‌ها و رسالت هر رشته
		ارزیابی اساتید و دانشجویان بر اساس قدرت چاپ مقاله
		عدم تعیین ملاک‌های ارتقا بر اساس توانمندی‌ها و تجربه کاری افراد
	حاکمیت فرمالیسم و کمی‌گرایی بر فعالیت‌های علمی کنشگران	محدود شدن مفهوم توسعه، پیشرفت و رشد علم در کمیت‌گرایی
		تسلط نمره و معدل بر تعاملات علمی فرهنگی
		رواج تفکر محاسبه‌گرانه به‌جای تفکر سیستمی
		حافظه‌محور و حجم‌گرا بودن کلاس‌های درسی
		تسلط تکنیک و فن بر جهان‌بینی به علم
	عدم شایسته‌سالاری در انتخاب و انتصاب اعضای دانشگاهی	تلقی مکانیکی و سطحی از کارکردهای دانشگاه
		عدم صلاحیت حرفه‌ای (رفتاری و اخلاقی) در کنار صلاحیت‌های علمی
		حضور نیروها و منابع انسانی اضافی و نآشنا با سیستم‌های کاری
		غیرمرتبط بودن پست‌های مدیران دانشگاهی با رشته تحصیلی‌شان
		دخال‌ت‌گرایی‌ها و سلیقه‌های شخصی در جذب افراد دانشگاهی
		عدم به‌کارگیری کارکنان در پست‌های مرتبط با تجربه کاری و سابقه تحصیلی
		محیط بسته دانشگاه در جذب نیروهای انسانی خارج از دانشگاه
	عدم برخورداری از آزادی علمی و خودگردانی مدیریتی	حضور افراد با رزومه‌ها و سابقه‌های طولانی بدون اثر در پیشرفت علمی دانشگاه
		از بین رفتن آزادی علمی، استقلال و اندیشه افراد در جهت کسب تأیید افراد دارای نفوذ
		عدم آزادی علمی دانشجو در بیان اندیشه‌ها و تلقی‌های متفاوت در پایان‌نامه پژوهشی خود
		عدم برخورداری دانشگاه از استقلال لازم در ارتباطات بین‌المللی
		محدود شدن قدرت تصمیم‌گیری و اختیار فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی توسط سیستم هیئت‌امنایی دانشگاه
		وابستگی دانشگاهیان به دولت و نظام قدرت
		دخل و تصرف وزارت علوم در تمامی تصمیم‌گیری‌های دانشگاه
		نفوذ و دخالت افراد وابسته به جریان‌های سیاسی و ایدئولوژیک در جریان‌های علمی
چندگانگی مدیریت علمی دانشگاه توسط مراجع مختلف		
بی‌ثباتی قوانین مالیاتی و اداری دانشگاه		
شکل‌گیری محافظه‌کاری و سکوت سازمانی		
جابه‌جایی و انتقال غیراختیاری کارکنان		

مقوله‌های اصلی	زیر مقوله‌ها	مفاهیم یا کدهای باز
موانع ساختاری و مدیریتی	کمبود بودجه و محدودیت در دسترسی به امکانات و تجهیزات	اختصاص بودجه محدود به فعالیت‌های علمی و فرهنگی دانشجویان
		عدم دسترسی آزاد دانشجویان به تجهیزات و امکانات دانشگاه در طول شبانه‌روز
		قطع روابط پژوهشی بین دانشگاهی به دلیل تحریم بودن دانشگاه
		عدم فراهم‌سازی امکانات رفاهی و تفریحی مناسب برای دانشجویان
		فراهم نشدن فرصت‌های مطالعاتی برای سایر دانشجویان دانشگاه
		تسلط ساختار سلسله‌مراتبی بر فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی
	حاکمیت سیستم بوروکراسی و دیوان‌سالارانه در اداره امور دانشگاهی	عدم نظرخواهی از کارکنان برای ارزیابی کیفیت عملکرد سیستم دانشگاهی
		بوروکراسی اداری با تعداد زیاد کارمندان
		نظام متمرکز آموزشی و اختیارات محدود دانشگاه در فرایند تولید علم
		عدم بروز یافتن ایده‌های دانشجویان با وجود نظام متمرکز آموزشی
		حاکمیت نگاه بالا به پایین در دانشگاه میان هیئت‌رئیس و دانشجویان
		رواج بی‌نیازی از اندیشه‌ورزی و فعالیت‌های عمیق فکری
		الزام کارکنان به فعالیت‌های روزمره و فاقد خلاقیت و نوآوری
		سرکوب روحیه پرسشگری دانشجویان
موانع فرهنگی	ضعف در پرورش روحیه علمی پویا و خلاق در فعالیت‌های علمی	ضعف حمایت از فعالیت‌های علمی فوق برنامه و غیردرسی
		فقدان روحیه جست‌وجوگری و پشتکار در دانشجویان
		شکل‌گیری جمود فکری در کارکنان دانشگاهی
		حافظه‌محوری و حذف خلاقیت و پویایی در دانش
		تکرار دیدگاه و مباحث علمی اساتید در مقاطع تحصیلی مختلف
		بهر روز نبودن محتوای کتب درسی و تکراری بودن آنها
	عدم پویایی برنامه‌ریزی درسی و روش‌های تدریس	بی‌توجهی به فعالیت‌های فوق برنامه و جنبی در کنار برنامه‌های درسی
		ارائه واحدهای درسی در زمان نامناسب، بدون توجه به اولویت آنها برای دانشجویان
		استفاده اساتید از روش‌ها و منابع قدیمی در تدریس
		نبود تفاوت بارز میان واحدهای درسی دانشگاه با دوره‌های آموزشی خارج از دانشگاه
		مدرک‌گرایی و فقدان آموزش‌های مهارتی
		آموزش‌های تک‌بعدی و غیرکاربردی
	فقدان آموزش‌های مهارتی و تأکید صرف بر انتقال دانش	ضعف در تقویت قدرت تجزیه‌وتحلیل موقعیت‌های دانشگاهی توسط دانشجویان
		کانالیزه شدن تفکر و اندیشه دانشجویان برای فارغ‌التحصیل شدن
فقر آموزش‌های مهارتی و عملی و تأکید صرف بر بحث‌های انتزاعی		
نداشتن مهارت عملی فارغ‌التحصیلان		
ضعف در کشف و شکوفایی استعدادها علمی	بالفعل نکردن سرمایه‌های علمی بالقوه	
	خروج نخبگان و سرمایه‌های علمی از کشور	
	جذب سرمایه‌های علمی داخل کشور در دانشگاه‌های خارجی	
	عدم به‌کارگیری سرمایه‌های علمی در مسیرهای مرتبط با رشته‌های تخصصی	

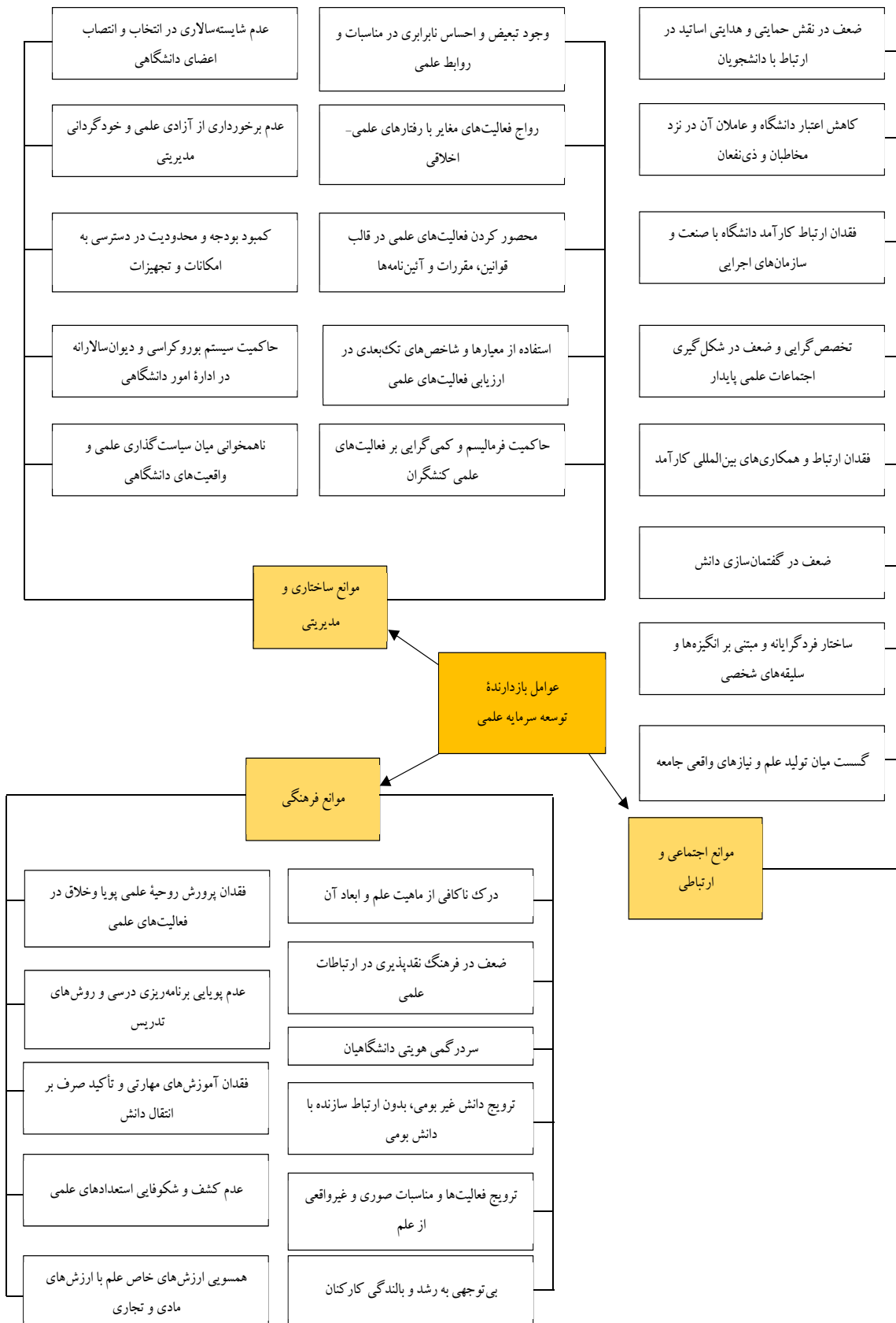
مقوله‌های اصلی	زیر مقوله‌ها	مفاهیم یا کدهای باز
موانع فرهنگی	ضعف در کشف و شکوفایی استعدادهای علمی	فقدان سرمایه علمی، پروری و تربیت افراد قدر از لحاظ علمی
		آشنایی و شناخت ناکافی از سرمایه‌های علمی رشته‌های مختلف
		ابزاری شدن علم برای کسب شهرت، اعتبار و منفعت شخصی
		به قهقرا رفتن و حاشیه رانده شدن علم اصیل
		تأکید بر تولید محصول به جای تولید علم
		انتخاب رشته‌های دانشگاهی بر اساس میزان درآمدشان در جامعه
		انجام فعالیت‌های علمی برای تسهیل خروج از کشور
		اولویت داشتن تأمین معاش بر تولید علم
		کسب هویت و وجهه علمی از طریق حضور در تلویزیون و رسانه‌های تبلیغاتی
		تبدیل مقالات به اوراق بهادار دانشگاه
		تقویت سرمایه مادی به جای سرمایه‌های علمی در دانشگاه
		تمرکز بر ارتقای درآمد تا ارتقای فهم و بینش علمی
		حضور عوامل و رقیب‌های متنوع برای تولید علم در برابر دانشگاه‌ها
		بلا تکلیفی اعضای دانشگاهی از چرایی حضور در دانشگاه
		موانع فرهنگی
مشخص نبودن هدف و مسئولیت اصلی کنشگران علمی در فعالیت‌های دانشگاهی		
بی‌توجهی به پیشنهادهای و انتقادات دانشجویان		
موانع فرهنگی	ضعف در فرهنگ نقدپذیری در ارتباطات علمی	توجه ناکافی به ایده‌ها و پیشنهادهای و انتقادات کارکنان
		ضعف در مهارت خودانتقادی و خودتأمل‌پذیری کنشگران
		فراهم نشدن فرصت پرسش و پاسخ و نقد علمی در کلاس‌های درسی
		فقدان مهارت نقد و انتقادپذیری در جلسات دفاع
		تولید علم غیرمستدل و نقدناپذیر
موانع فرهنگی	عدم به‌کارگیری دانش در حوزه‌های بومی و ترویج دانش غیربومی	غرب‌گرایی و جدا شدن از ریشه و سنت اصلی علم در کشور
		شبیه‌سازی نظریه‌ها و منابع خارجی با وضعیت کشور
		رواج علم تقلیدی و غیربومی، بدون توجه به بافت کشور
		وارداتی بودن علوم و صنعت و فناوری‌های مرتبط با آن
موانع فرهنگی	عدم ایجاد فرصت تولید علم برای کارکنان دانشگاهی	یادگیری مکانیکی زبان خارجی به جای فهم فرهنگ و بافت غرب
		عدم توجه به ارتقای رتبه و پست سازمانی کارکنان
		فراهم نشدن فرصت شرکت در برنامه‌های آموزشی و توسعه‌ای برای کارکنان
		عدم استفاده از سرمایه فکری کارکنان دانشگاهی
		نادیده گرفتن رشد علمی، تحصیلی و سازمانی کارکنان

مقوله‌های اصلی	زیر مقوله‌ها	مفاهیم یا کدهای باز
موانع فرهنگی	ترویج فعالیت‌ها و مناسبات صوری و غیرواقعی از علم	انتشار مقالات شبه‌علمی و بدل
		برگزاری جلسات مصالحه به‌جای دفاع از آثار علمی و پژوهشی دانشجویان
	ترویج فعالیت‌ها و مناسبات صوری و غیرواقعی از علم	شکل‌گیری سرمایه علمی کاذب و غیرواقعی در برابر سرمایه علمی مطلوب
		ایجاد و شکل‌گیری اعتبار غیرواقعی در فعالیت‌های علمی
		شکل‌گیری علم دروغین، کاذب و صوری برای رفع و رجوع امور دانشگاهی
		قدرت صوری فاقد تأثیر اجتماعی برخی کنشگران
		حمایت دانشگاه از برنامه‌های دارای بازده نمایشی به‌جای حل معضلات ساختاری مدیریتی
موانع اجتماعی و ارتباطی	ضعف در نقش حمایتی و هدایتی اساتید در ارتباط با دانشجویان	درگیری شغلی اساتید در خارج از دانشگاه و فقدان ارتباط مناسب با دانشجویان
		اتلاف زمان و بالا بودن هزینه از دست‌رفته دانشجویان در برقراری ارتباط با اساتید
		عدم هم‌فکری اساتید با یکدیگر برای حل مشکلات دانشجویان
		ارتباط با دانشجویان در حد کاغذهای اداری
		عدم حضور اساتید در اتاق‌های کاری، خارج از ساعات تدریس
		تعلق نگرفتن گزنت و اعتبار اساتید به دانشجویان خود
	کاهش اعتبار دانشگاه و عاملان آن نزد مخاطبان و ذی‌نفعان	از بین رفتن مرجعیت علمی دانشگاه در بین اجتماعات علمی
		عدم بهره‌برداری از تحقیقات و یافته‌های پژوهشی دانشگاهیان در صنعت و جامعه
		بی‌اعتمادی صنعت و جامعه نسبت به فعالیت‌های علمی، پژوهشی دانشگاه‌ها
		تلقی دانشگاه به عنوان یک ساختمان اداری
	فقدان ارتباط کارآمد دانشگاه با صنعت و سازمان‌های اجرایی	تعداد زیاد دانشگاه‌ها و افت پیدا کردن ارزش آن در جامعه
		عدم هدایت تحصیلی دانشجویان، متناسب با شرایط بازار کار
		انعطاف‌ناپذیری صنعت در برقراری ارتباط با دانشگاه‌ها
		ایزوله شدن دانشگاه از نهادهای اجرایی و سازمان‌های ذی‌نفع
		فقدان جایگاه اجتماعی و شغلی مناسب برای فارغ‌التحصیلان
	تخصص‌گرایی و ضعف در شکل‌گیری اجتماعات علمی پایدار	حضور نیافتن سرمایه‌های علمی در صنعت و محصور شدن آن در دانشگاه
		ضعف در برقراری ارتباطات میان‌رشته‌ای اعضای هیئت‌علمی
		فقدان ارتباطات میان‌رشته‌ای دانشجویان دانشکده‌های مختلف
		عدم همکاری و ارتباط میان تیم پژوهشی پایان‌نامه‌ها

مقوله‌های اصلی	زیر مقوله‌ها	مفاهیم یا کدهای باز
موانع اجتماعی و ارتباطی	تخصص‌گرایی و ضعف در شکل‌گیری اجتماعات علمی پایدار	نبود حلقه‌های فکری و اجتماعات علمی هم‌افزا در دانشگاه
		ضعف در برقراری ارتباطات علمی بین دانشگاهی میان کنشگران علمی
		تفکیک رشته‌های علمی به هم مرتبط در دانشکده‌های مختلف
		شاخه‌ای شدن تعاملات دانشجویان بر اساس نمره‌های کلاسی و سواد علمی
	فقدان ارتباط و همکاری‌های بین‌المللی کارآمد	ارتباطات و همکاری‌های محدود دانشگاه با نهادهای علمی بین‌المللی
		ناشناخته بودن اساتید در خارج از کشور به دلیل فقدان ارتباطات مؤثر بین‌المللی
		بالا بودن هزینه‌های برقراری ارتباطات بین‌المللی
	ضعف در گفتمان‌سازی دانش	ارتباطات و مباحثات علمی ضعیف دانشجویان تحصیلات تکمیلی با یکدیگر
		ضعف گفتمان‌های علمی میان اعضای هیئت‌علمی با یکدیگر
		فقدان گفتمان‌سازی دانش و مباحثات علمی در کلاس‌های درسی
	ساختار فردگرایانه و مبتنی بر انگیزه‌ها و سلیقه‌های شخصی در تولید و مناسبات علم	آموزش‌های جهت‌دار و همراه با سوگیری
		استفاده از قدرت علمی برای کسب منافع شخصی
		برقراری ارتباطات علمی بر اساس پیش‌داوری‌های ذهنی
		تصمیم‌گیری و فعالیت علمی بر اساس منفعت و سلیقه‌های شخصی
		روحیه محافظه‌کارانه برای تعاملات علمی داخل و خارج از دانشگاه
		وجود تعصب علمی در دیدگاه‌های تیم پژوهشی پایان‌نامه
	گسست میان تولید علم و نیازهای واقعی جامعه	به کار نیستن یافته‌های پژوهشی کنشگران دانشگاهی در رده‌های بالای حکومت
		عدم حضور دانشگاه در عرصه به‌روزرسانی علم و رقابت برای تولید سرمایه علمی
		مأموریت‌گرا نبودن دانشگاه‌ها و فقدان ارتباط با جامعه
		فاصله میان دانسته‌های علمی و آکادمیک با انتظارات جامعه
		عدم کاربردی یافته‌ها و نتایج پایان‌نامه‌ها در حل مشکلات جامعه
		تکراری بودن پژوهش‌ها، پایان‌نامه‌ها و مقالات
		عدم توانایی انتقال علم تخصصی به زبان مطبوعاتی و ارتباط با عوام جامعه
		کاربردی نبودن آثار و انتشارات علمی در حل مشکلات جامعه و پاسخگویی در برابر آن

ارتباطی» نام‌گذاری و در قالب شکل ۴ نمایش داده شده‌اند؛ همچنین، در ادامه هر یک از این مقوله‌های اصلی توضیح داده می‌شوند و به منظور حمایت و پشتیبانی از آنها نیز نمونه‌ای از شواهد گفتاری آورده می‌شوند.

همان‌طور که گفته شد، تحلیل داده‌های سوال اول پژوهش، به شناسایی سه مقوله اصلی منجر شد که نشان‌دهنده ادراک کنشگران دانشگاه شهید بهشتی از عوامل بازدارنده و چالش‌های توسعه سرمایه علمی در نظام آموزش عالی کشور است. این سه مقوله با عناوین «موانع ساختاری و مدیریتی»، «موانع فرهنگی» و «موانع اجتماعی و

شکل ۴. عوامل بازدارنده توسعه سرمایه علمی در نظام آموزش عالی کشور

● موانع ساختاری و مدیریتی

این مقوله به مسائل مربوط به ساختارهای تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی، مدیریت ساز و کارهای علمی و نظارت بر فرایند تولید علم در دانشگاه اشاره می‌کند؛ موانع ساختاری و مدیریتی، شامل ناهمگونی و نابهنجاری‌های ایجادشده در اداره و سازمان‌دهی فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی کنشگران است؛ اظهارات زیر، شواهد گفتاری این مقوله هستند:

مصاحبه‌شونده شماره ۵۴: «ما در دانشگاهمون یک برداشت اشتباه از سیستم هیئت‌امنائی داریم؛ دانشگاه در یکسری امور باید اختیارات خودش رو داشته باشه و دست افراد رو باز بگذاره، مثل بحث کیفیت دستاوردها که خودش تصمیم‌گیری می‌کنه؛ ولی دانشگاه به خاطر هیئت‌امنائی بودنش، یکسری تصمیماتی رو می‌گیره که مخالف تصمیم ملی است.»

طبق این دیدگاه، محدود شدن قدرت تصمیم‌گیری و اختیار فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی دانشگاه توسط سیستم هیئت‌امنائی و چندگانگی مدیریت علمی دانشگاه توسط مراجع مختلف، به عنوان یکی از عوامل بازدارنده سرمایه علمی، به‌شمار می‌آید.

مصاحبه‌شونده شماره ۸۳: «هی روزبه‌روز نهادهای جدید اضافه می‌کنند! ما الان سرنوشت یک استاد را گره زدیم به تعداد دانشجو و این مصیبت، استاد را از استادی دور کرده و این یعنی فساد؛ یا وقتی، پایان‌نامه خرید می‌شه، که فروخته بشه! میدان انقلاب، معلول نهاد دانشگاهی است و مسئولیت مستقیمش با دانشگاهه؛ دانشگاه داره دانه‌درشت‌ها رو فراری می‌ده و معمولی‌ها را به فساد می‌کشاند؛ این شده کارکرد دانشگاه در ایران و تجربه زیسته من در بهشتی.»

این دیدگاه بیانگر آن است که فساد اداری در ساختار مدیریت علمی دانشگاه و افراط در تعیین چارچوب و مقررات برای فعالیت‌های علمی از عوامل بازدارنده سرمایه علمی محسوب می‌شود. در واقع، موانع ساختاری و مدیریتی شامل عدم صلاحیت حرفه‌ای و شایسته‌سالاری اعضای دانشگاهی، فقدان آزادی و استقلال علمی کنشگران، کمبود بودجه و محدودیت در دسترسی به امکانات و تجهیزات، حاکمیت سیستم بوروکراسی در اداره امور دانشگاهی، وجود تبعیض در مناسبات علمی، ناهمخوانی میان واقعیت‌های محیط دانشگاه و سیاست‌گذاری‌های علمی، رواج فعالیت‌های مغایر با اخلاق علمی و حاکمیت فرمالیسم، کلی‌گرایی، قوانین و مقررات و شاخص‌های تک‌بعدی برای ارزیابی فعالیت‌های علمی کنشگران دانشگاهی است.

● موانع فرهنگی

این مقوله، شامل نظام ارزشی و هنجارهای حاکم در دانشگاه و جامعه، برای هدایت فعالیت‌های علمی کنشگران است؛ اظهارات زیر، شواهد گفتاری این مقوله هستند:

مصاحبه‌شونده شماره ۵: «این برجسب کارشناسی بودن، انگار محکومی به اتلاف وقت، نه اینکه فرضاً یک کار مهمی انجام بدی یا مطالعات مهمی داشته باشی و حداقل در آن چهار، پنج ترم اول، مشغول چیزهایی می‌شوی که تو دبیرستان خونیدی و اتفاقاتی که می‌افتند، وقتت تلف می‌شه و انرژی‌تو دارند می‌گیرند و هدف فقط گرفتن یک مدرک و گذراندن یک سری واحدهای درسی هست.»

طبق این شاهد گفتاری، رواج بی‌نیازی از اندیشه‌ورزی و فعالیت‌های عمیق فکری به‌خصوص در دانشجویان مقطع کارشناسی، یکی از موانع فرهنگی سرمایه‌های علمی در دانشگاه است.

مصاحبه‌شونده شماره ۷۳: «عده زیادی از دانشجویان واقعاً به خاطر اهمیت قائل شدن برای کار دانشگاهی یا علاقه‌ای دارند به کار دانشگاهی نیست که در دانشگاه‌اند؛ اکثر قریب به اتفاقشون به‌اجبار، شانس، بیکاری، اصرار خانواده و جامعه و نداشتن برنامه خاص برای ادامه کار، وارد دانشگاه شدند؛ خب از چنین مجموعه‌ای نمی‌شه انتظار داشت که دانشگاه برایشون مفهوم خانواده پیدا کنه.»

بر اساس این دیدگاه، بالاتکلیفی اعضای دانشگاهی از چرایی حضور در دانشگاه و مشخص نبودن هدف و مسئولیت اصلی کنشگران علمی در فعالیت‌های دانشگاهی، یکی از عوامل بازدارنده سرمایه‌های علمی به‌شمار می‌آید.

مصاحبه‌شونده شماره ۲۳: «درسته من رفتم خارج درس خوندم، من این بار به‌جای لیسانس، دکتری گرفتم، اما دوباره من هم فن یاد گرفتم، نگاه به جهان آنها را یاد نگرفتم، فلسفه آنها را یاد نگرفتم؛ من، گفتمان غرب رو ندارم، تجربه زیسته غرب رو ندارم.»

این دیدگاه، بیانگر آن است که غرب‌گرایی و جدا شدن از ریشه و سنت اصلی علم در کشور از یک سو و درک ناکافی از گفتمان و تجربه زیسته غرب در تدریس اساتید از سوی دیگر، از موانع اصلی سرمایه‌های علمی در یک محیط دانشگاه به‌شمار می‌آید. در واقع، مقوله موانع فرهنگی به فقدان پرورش روحیه علمی پویا و خلاق در کنشگران علمی، تأکید صرف بر انتقال دانش و مدرک‌گرایی، عدم

کشف و شکوفایی استعداد‌های علمی، دیدگاه ابزاری و تجاری به علم و درک ناکافی از ماهیت علم و ابعاد آن، نبود فرهنگ نقد و انتقادپذیری در فعالیت‌های علمی، سردرگمی هویتی اعضای دانشگاهی و ترویج دانش غیربومی اشاره می‌کند.

● موانع اجتماعی و ارتباطی

موانع اجتماعی و ارتباطی که یکی از عوامل بازدارنده شکل‌گیری و شکوفایی سرمایه علمی است، به مسائل مربوط به ارتباطات و مناسبات میان کنشگران دانشگاهی با یکدیگر و گسست ارتباطی دانشگاه با نیازهای اقتصادی و اجتماعی جامعه، اشاره می‌کند؛ اظهارات زیر شواهد گفتاری این مقوله هستند:

مصاحبه‌شونده شماره ۳: «در کل، ارتباط با اساتید سخته؛ کلاً اساتید ما یکسری هائسون علاوه بر اینکه عضو هیئت علمی هستند، سمت و مشغله دیگری هم دارند و این یک مانع به نظرم، که موجب می‌شه ارتباطات خیلی خوبی شکل نگیرد».

طبق دیدگاه این مصاحبه‌شونده، درگیری شغلی اساتید در خارج از دانشگاه و فقدان ارتباط مناسب با دانشجویان به عنوان یکی از موانع اجتماعی و ارتباطی سرمایه‌های علمی در دانشگاه، محسوب می‌شوند. مصاحبه‌شونده شماره ۱۶: «یک مانع مهمی که به نظرم وجود دارد، این است که یک فاصله‌ای هست بین آن چیزی که جامعه انتظار دارد و آن دانسته‌های علمی که در فضاهای علمی و آکادمیک به فرد منتقل شده».

طبق این شاهد گفتاری، فاصله میان دانسته‌های علمی و آکادمیک با انتظارات جامعه و مأموریت‌گرا نبودن دانشگاه‌ها از جمله موانع

اجتماعی و ارتباطی سرمایه‌های علمی، به‌شمار می‌آیند.

مصاحبه‌شونده شماره ۴: «در دانشگاه، اجتماع علمی ظاهری وجود دارد، اون پردیس هست، اون دانشکده است، ولی اون اجتماع علمی به معنای واقعی که کنشگران علمی توی اون حوزه با همدیگر ارتباط و تعامل داشته باشند و کار مشترک با هم انجام دهند تا یک نتیجه‌ای بگیرند، وجود نداره متأسفانه؛ حتی تو یک رشته هم وجود نداره، حالا چه برسه بین رشته‌ها».

این دیدگاه، بیانگر آن است که فقدان وجود حلقه‌های فکری و اجتماعات علمی هم‌افزا در دانشگاه نیز به عنوان یکی از عوامل بازدارنده سرمایه‌های علمی در محیط دانشگاه به‌شمار می‌آید. در واقع، موانع اجتماعی و ارتباطی به ضعف در نقش حمایتی و هدایتی اساتید در ارتباط با دانشجویان، فقدان ارتباطات و همکاری‌های بین‌المللی، کاهش اعتبار دانشگاه و عاملان آن در نزد ذی‌نفعان و گسست میان تولید علم دانشگاه و نیازهای واقعی جامعه، ضعف در گفت‌وگو سازی دانش و شکل‌گیری اجتماعات علمی پایدار و همچنین حاکمیت ساختار فردگرایانه و مبتنی بر منفعت شخصی در تعاملات علمی، اشاره می‌کند.

سوال دوم پژوهش: راهکارهای توسعه سرمایه علمی از دیدگاه کنشگران دانشگاه شهید بهشتی کدام‌اند؟

با تحلیل محتوای متن مصاحبه‌ها، «راهکارهای توسعه سرمایه علمی» از دیدگاه کنشگران دانشگاه شهید بهشتی در سه مقوله اصلی بررسی شدند. در جدول ۳ جریان کدگذاری این مقولات نشان داده شده است:

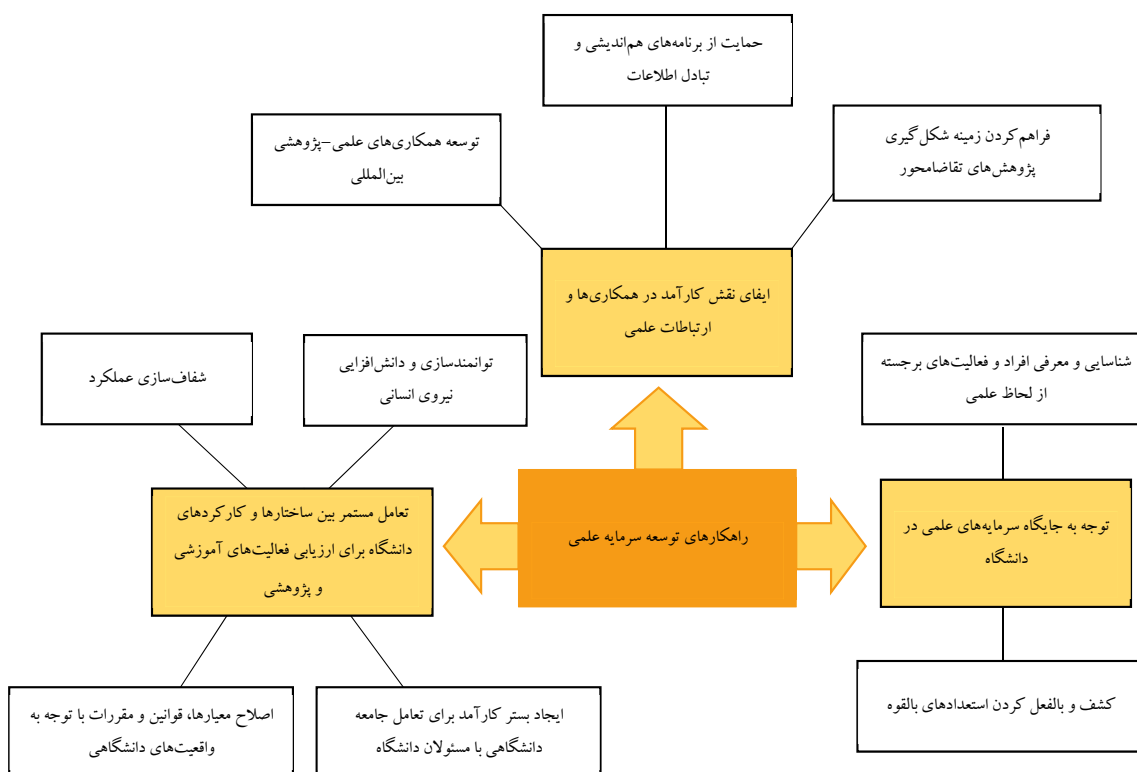
جدول ۳. جریان کدگذاری «راهکارهای مؤثر بر توسعه سرمایه علمی» از دیدگاه کنشگران دانشگاه شهید بهشتی

مقوله‌های اصلی	زیرمقوله‌ها	مفاهیم یا کدهای باز
	توسعه همکاری‌های علمی پژوهشی بین‌المللی	برگزاری وبینارها و سمینارهای آموزشی برای ارتباط با دانشگاه‌های خارجی
		برقراری تفاهم‌نامه‌های مشترک علمی پژوهشی با دانشگاه‌های تراز اول
		تسهیل در گذراندن دوره‌های مشترک با دانشگاه‌های خارجی
		افزایش رویدادهای میان‌فرهنگی برای جذب دانشجویان بین‌المللی
ایفای نقش کارآمد در همکاری‌ها و ارتباطات علمی	حمایت از برنامه‌های هم‌اندیشی و تبادل اطلاعات	برگزاری جلسات هم‌اندیشی میان استاد راهنما و مشاور با دانشجو
		برگزاری کلاس‌های مشترک برای رشته‌های علمی دارای واحدهای درسی یکسان
		برگزاری نشست‌های نقد و بررسی پایان‌نامه با حضور آزاد دانشجویان
		برگزاری کرسی‌های نظریه‌پردازی در راستای برقراری تبادلات علمی
		برگزاری همایش‌های میان‌رشته‌ای و تخصصی
		حمایت از تشکل‌های دانشجویان در نشریه‌ها و انجمن‌های علمی

مقوله‌های اصلی	زیرمقوله‌ها	مفاهیم یا کدهای باز
ایفای نقش کارآمد در همکاری‌ها و ارتباطات علمی	فراهم کردن زمینه شکل‌گیری پژوهش‌های تقاضامحور	آشنایی دانشجویان با پژوهش‌های میدانی در دوره کارشناسی
		حمایت از هزینه‌های پژوهش‌های تقاضامحور دانشجویان
		اهدای جوایز علمی به کاربردی‌ترین پایان‌نامه‌ها در هر سال
		شناسایی اولویت‌های پژوهشی سازمان‌های اجرایی
توجه به جایگاه سرمایه‌های علمی در دانشگاه	شناسایی و معرفی افراد و فعالیت‌های برجسته از لحاظ علمی	دعوت از افراد سرشناس و برجسته در جریانات و مناسبات علمی
		تنظیم و توزیع پادکست‌های علمی کنشگران دانشگاهی در سطح جامعه
		شناسایی قدرت‌های نفوذ مثبت در هر دانشکده برای هدایت فعالیت‌های علمی
توجه به جایگاه سرمایه‌های علمی در دانشگاه	کشف و بالفعل کردن استعدادها بالقوه	برگزاری رویدادهای ایده‌پردازی و حمایت از ایده‌های نو در دانشجویان
		شناسایی و تقویت قابلیت‌ها و استعدادها کارکنان در دانشگاه
		استفاده از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های دانش‌آموختگان در دانشگاه
تعمیل مستمر بین ساختارها و کارکردهای دانشگاه برای ارزیابی فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی	شفاف‌سازی عملکرد	طراحی سیستم ارزیابی مدون و مستمر برای بررسی نتایج و آثار تولیدات علمی
		انتشار نتایج ارزیابی فعالیت‌های اساتید برتر در میان سایر دانشگاهیان
		ارائه گزارش پیشرفت عملکرد اساتید در گروه‌های آموزشی
		مستندسازی یافته‌ها و گزارش‌های پژوهشی هر دانشکده به تفکیک سال انجام پژوهش
	توانمندسازی و دانش‌افزایی نیروی انسانی	ترغیب دانشجویان به مطالعات علمی و بین‌رشته‌ای خارج از کلاس درس
		آموزش مباحث روان‌شناختی در دوره‌های ضمن خدمت اساتید برای کمک به شناخت دانشجویان
		توجه به ارزش‌آفرینی افراد در کنار انتشارات علمی
		برگزاری دوره‌های آموزشی و پژوهشی اختیاری برای دانش‌افزایی کارکنان
	اصلاح معیارها، قوانین و مقررات با توجه به واقعیت‌های دانشگاهی	توجه به معیارهای کیفی برای ارزیابی مقالات علمی
		تعیین معیارهای ارزیابی آموزشی و پژوهشی متناسب با کارکرد هر رشته علمی
		اتخاذ قوانین و اسناد بر اساس سنت دانشگاه
		اصلاح معیارهای جذب هیئت علمی بر اساس شاخص‌های کیفی
	ایجاد بستر کارآمد برای تعامل جامعه دانشگاهی با مسئولان دانشگاه	امتیازی شدن مقالات علمی به‌جای اجباری و قانون بودن آنها
		تعیین حدود برای فعالیت‌های سازمانی هیئت علمی در خارج از دانشگاه
		تعامل مستقیم و مستمر مدیر گروه‌ها با دانشجویان
		ایجاد کمیته‌های دانشجویی برای پیگیری مسائل دانشجویی و انتقال آنها به مسئولان دانشگاه
		برگزاری جلسات ماهانه میان مدیران و کارکنان واحدهای مختلف دانشگاه

فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی»، نام‌گذاری و در قالب شکل ۵ نمایش داده شده‌اند. همچنین، در ادامه، هر یک از این مقوله‌های اصلی، توضیح داده می‌شوند و به منظور حمایت و پشتیبانی از آنها نیز به قسمت‌هایی از متن مصاحبه‌ها اشاره می‌شود.

همان‌طور که ذکر شد، تحلیل داده‌های سوال دوم پژوهش، به شناسایی سه مقوله اصلی منجر شد که نشان‌دهنده راهکارهای توسعه سرمایه علمی از دیدگاه کنشگران دانشگاه شهید بهشتی است؛ این سه مقوله با عناوین «ایفای نقش کارآمد در همکاری‌ها و ارتباطات علمی»، «توجه به جایگاه و نقش سرمایه‌های علمی در دانشگاه» و «تعامل مستمر بین ساختارها و کارکردهای دانشگاه برای ارزیابی

شکل ۵. راهکارهای توسعه سرمایه علمی در نظام آموزش عالی کشور

خیلی خوب صورت بگیرد و خیلی وقت‌ها حتی زمینه همکاری‌ها را فراهم می‌کند».

پاسخ این مصاحبه‌شونده به حمایت از برنامه‌های هم‌اندیشی، همچون کنفرانس‌ها و همایش‌های علمی در راستای برقراری تبادلات علمی اشاره می‌کند و برگزاری همایش‌های میان‌رشته‌ای و تخصصی را یکی از راهکارهای مؤثر بر توسعه سرمایه‌های علمی یک دانشگاه قلمداد می‌کند.

● توجه به جایگاه و نقش سرمایه‌های علمی در دانشگاه

منظور از این مقوله، ارج نهادن سرمایه‌های علمی در دانشگاه و توجه به نقش با اهمیت آنها در تربیت و شکوفایی سرمایه‌های علمی برای نسل‌های دانشگاهی است. اظهارات زیر شواهد گفتاری این مقوله هستند:

مصاحبه‌شونده شماره ۴۲: «اصلاً کسی خیلی با این مقوله سرمایه علمی، آشنا نیست. اولاً باید این را در ادبیات آموزش عالی مان و ادبیات مدیریتی مان بیاوریم؛ در طرز تفکر مدیران، عملی پایه‌ریزی انجام بشود که اصلاً بفهمند یک همچین مقوله و مفهومی وجود دارد و بعد به نظر من لازم است که قدرت‌های نفوذ مثبت در هر دانشکده‌ای و در گروهی شناسایی بشود که

● ایفای نقش کارآمد در همکاری‌ها و ارتباطات علمی

این مقوله، به نقش کنشگران دانشگاهی در تکوین اجتماعات علمی و همکاری‌ها و ارتباطات آنها در توسعه سرمایه علمی و تولید و تبادل علم در سطح ملی و بین‌المللی اشاره می‌کند؛ اظهارات زیر، شواهد گفتاری این مقوله هستند:

مصاحبه‌شونده شماره ۴۱: «به نظر من ارتباط بین‌المللی هم خیلی مهمه، یعنی بتونه با جوامع بین‌المللی و با دانشگاه‌های بین‌المللی، تفاهم‌نامه‌های مشترک با دانشگاه‌های تراز اول برقرار کنه؛ اینها شاید بتونه به ارتقای سرمایه علمی، بیشتر کمک کنه».

طبق این شاهد گفتاری، توسعه همکاری‌های علمی پژوهشی بین‌المللی و تسهیل در ارتباط با دانشگاه‌های خارجی، یکی از راهکارهای مؤثر در توسعه سرمایه‌های علمی محسوب می‌شود.

مصاحبه‌شونده شماره ۷: «دنیا، دنیای میان‌رشته‌ای است و با برگزاری برخی همایش‌های علمی است که من دانشجو این فرصت را پیدا می‌کنم که بفهمم در فلان دانشکده دانشگاه شهید بهشتی، فلان آدم وجود دارد که من خیلی می‌توانم به او کمک‌کننده باشم یا او می‌تواند به من کمک‌کننده باشد؛ واقعاً این همایش‌ها یک بستری است، برای اینکه دادوستد میان‌رشته‌ای

اینها بتوانند یک هدایتی انجام بدهند».

طبق این شاهد گفتاری، شناسایی قدرت‌های بانفوذ در هدایت فعالیت‌های علمی و معرفی افراد و فعالیت‌های برجسته از لحاظ علمی، می‌تواند یکی از راهکارهای مؤثر در توسعه سرمایه‌های علمی یک دانشگاه به‌شمار آید.

مصاحبه‌شونده شماره ۹۴: «یک راهبردی که در جهت شناسایی این سرمایه علمی است، اینست که ما باید ببینیم چی داریم. الان کجاییم؟ ما باید توانایی‌ها و قابلیت‌های نیروهای انسانی خود را بشناسیم. برای رسیدن به این کار باید چه کار کنیم؟ باید نیازسنجی و بعد از آن، امکان‌سنجی کنیم».

بر اساس این دیدگاه، شناسایی ظرفیت‌ها، قابلیت‌ها و استعداد‌های بالقوه و تلاش برای بالفعل کردن آنها یکی از راهکارهای مؤثر در توسعه سرمایه‌های علمی دانشگاهی محسوب شده است. در واقع، توجه به جایگاه و نقش سرمایه‌های علمی در دانشگاه، شامل شناسایی و معرفی افراد سرشناس و برجسته در جریان‌ات و مناسبات علمی، کشف و بالفعل کردن استعداد‌های بالقوه و همچنین، استفاده از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های سرمایه‌های علمی در دانشگاه است.

● تعامل مستمر بین ساختارها و کارکردهای دانشگاه برای ارزیابی فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی

این مقوله به چگونگی ارتباط میان ساختارها و کارکردهای دانشگاه، برای سازماندهی فعالیت‌های علمی و ارزیابی و نظارت فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی کنشگران دانشگاهی توجه می‌کند. اظهارات زیر شواهد گفتاری این مقوله هستند:

مصاحبه‌شونده شماره ۷۳: «من فکر می‌کنم برای اینکه بدنه سرمایه علمی و نیروی انسانی هر دانشگاهی، بتونه درست کار کنه؛ به این معنی که بتونه کارکردهای مربوط به خودش را درست انجام بده، باید در قالب یک سنت اتفاق بیفته؛ به نظرم دانشگاه اساسش و در واقع پایه‌اش، یک جور سنته، اینکه شما یک جایی رو بسازی و برایش در و دیوار درست کنی و ساختمان درست کنی و یک عده بیایند و بروند، به خودی خود، دانشگاه نمی‌سازی».

این شاهد گفتاری، دلالت بر اهمیت اتخاذ قوانین و اسناد بر اساس سنت دانشگاه و توجه به واقعیت‌های محیط دانشگاه برای تعیین معیارها و قوانین و مقررات دارد.

مصاحبه‌شونده شماره ۸۳: «همه باید در اداره دانشگاه، نقش

داشته باشند نه یک قشر خاص و اینکه شفافیت اجرایی، قانونی و علمی باید ایجاد کنیم؛ در دانشگاه‌های تراز اول، مجموعه درآمد هر سال هر استادی منتشر می‌شه در سایت و می‌نویسه با چه جزئیاتی درآمد حاصل شده؛ خب ما هم یاد بگیریم، اینها باید انتشار عمومی پیدا کنند».

بر اساس این دیدگاه، شفاف‌سازی عملکرد و مستندسازی یافته‌ها و گزارش‌های آموزشی و پژوهشی دانشگاه پژوهشی، می‌تواند یکی از راهکارهای تأثیرگذار در توسعه سرمایه‌های علمی نهاد دانشگاه، به‌شمار آید.

مصاحبه‌شونده شماره ۲۱: «حداقل دوره‌های ضمن خدمت برای اساتید، باید در مورد مباحث روان‌شناختی و کمک به شناخت دانشجویان و مشکلات آنها باشد نه اینکه فقط یک دوره‌هایی باشد برای ارتقا؛ مثلاً من دوره‌ای را دیدم برای اساتید به عنوان سازگاری با خانواده همسر؛ خوب این چه ربطی دارد به کار دانشگاهی؟»

چنین دیدگاهی، علاوه بر نقد ساختار ارزیابی فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی، بر اهمیت دوره‌ها و برنامه‌های توانمندسازی و دانش‌افزایی نیروی انسانی در محیط دانشگاه تأکید می‌کند. بنابراین، مقوله‌ی «تعامل مستمر بین ساختارها و کارکردهای دانشگاه برای ارزیابی فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی» به عنوان یکی از راهکارهای توسعه سرمایه علمی از دیدگاه کنشگران دانشگاه شهید بهشتی، شامل تعیین معیارها، قوانین و مقررات با توجه به سنت و واقعیت‌های محیط دانشگاه، ایجاد بستر کارآمد برای تعامل جامعه دانشگاهی با مسئولان، مستندسازی و شفاف‌سازی عملکرد آموزشی و پژوهشی دانشگاه و توانمندسازی و دانش‌افزایی کنشگران دانشگاهی است.

بحث و نتیجه‌گیری

طبق نتایج این پژوهش، دانشگاه‌ها به عنوان موتور محرکه توسعه علمی و یکی از تأثیرگذارترین نهادهای پیشبرد علم، تحقیق و فناوری محسوب می‌شوند. از طرف دیگر، امروزه نهادهای دانشگاهی نقش به‌سزایی در تولید و توسعه سرمایه‌های علمی که خود مبنایی در جهت توسعه علم و فناوری هستند ایفا می‌کنند. در این میان، توجه به معنای چند مفهوم ضروری به نظر می‌رسد: اول، مفهوم توسعه و تفاوت آن با مفهوم رشد است؛ طبق مطالعات صورت‌گرفته در این پژوهش مفهوم رشد، بیشتر بر پارادایم‌های اقتصادی و کمی تأکید دارد، در حالی که مفهوم توسعه به تغییر و دگرگونی اجتماعی اشاره می‌کند که می‌تواند به تحول و تکامل منجر شود؛ تغییراتی که در بافت اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگ جوامع رخ می‌دهد و در جهت ارتقای

سطح رفاه جامعه صورت می‌گیرد. چنین معنایی بیانگر این است که بین رشد و توسعه علمی نیز تفاوت وجود دارد و هر کدام پارادایم‌های متفاوتی را دنبال می‌کنند، به طوری که در رشد علمی، رویکرد و نگاه تجاری و ابزاری به علم با تأکید بر شاخص‌های کمی تسلط می‌یابد و بیش از آنکه بر اصالت و زاینده‌گی علمی تأکید شود، بر تعداد و فنون روش شناختی علمی تأکید می‌شود. به عبارت دیگر، معیار رشد علمی، مقایسه تعداد انتشارات و فعالیت‌های علمی با سال‌ها و دوران گذشته است؛ این در حالی است که در توسعه علم، بیش از آنکه بر افزایش کمیت‌ها تأکید شود بر افزایش فهم، نگرش و درک از علم، پرورش روحیه علمی پویا و خلاق و تربیت انسان متحول شده فرهنگی تمرکز می‌شود. دومین مفهوم بااهمیت دیگر، مفهوم توسعه سرمایه علمی است. طبق این مفهوم، سرمایه علمی ترکیبی از تخصص‌های علمی، مهارت‌های اجتماعی و صلاحیت‌های حرفه‌ای است که انسان دانشگاهی در صورت دست نیافتن به آنها نمی‌تواند به مرجعیت و اقتدار علمی دست یابد. توسعه سرمایه علمی بر پایه صلاحیت و مهارت علمی، ارزش افزوده‌های کسب و انتقال علم و اعتبار علمی در میان اجتماعات علمی به دست می‌آید و در اینجا است که مشخص می‌شود بین مشهور شدن از نظر علمی با فرهیختگی علمی تفاوت است.

از سوی دیگر، طبق دیدگاه کنشگران دانشگاه شهید بهشتی، قدرت و اعتبار کسب‌شده از طریق علم، مجموع شناخت ایجادشده توسط کنشگران دانشگاهی، مرجعیت علمی کنشگران دخیل در میدان علمی و افتخار و اعتبار علمی افراد به عنوان سرمایه‌های علمی نامشهود و ناملموس در دانشگاه تعریف شده‌اند؛ این در حالی است که ایجاد و شکل‌گیری اعتبار غیرواقعی در فعالیت‌های علمی، حضور شبه‌علم در کنار علم ناب، شکل‌گیری علم دروغین، کاذب و صوری برای رفع و رجوع امور دانشگاهی، وجود نمادین و بدون تأثیر برخی افراد دارای نفوذ بر فعالیت‌های علمی، حمایت از برنامه‌های دارای بازده نمایشی به جای حل معضلات ساختاری مدیریتی دانشگاه و قدرت صوری و فاقد تأثیر اجتماعی برخی کنشگران، به عنوان عوامل بازدارنده توسعه سرمایه‌های علمی در دانشگاه شهید بهشتی شناسایی شده‌اند. این یافته پژوهشی نیز نشان می‌دهد که هر نوع اعتبار و افتخار کسب‌شده برای کنشگران علمی را نمی‌توان سرمایه‌های علمی ناملموس یک اجتماع علمی به‌شمار آورد. همچنین، مرجعیت و نفوذ و مقبولیت علمی برخی کنشگران، صرفاً به دلیل موقعیت و جایگاهی است که در سلسله‌مراتب اداری دارند، نه در مسیر تولید علم اصیل و واقعی؛ در این راستا، نتایج پژوهش (Tijdink et al., 2014) همسو با نتایج پژوهش حاضر، بیانگر این است که فشار بیش از حد برای انتشار مقالات علمی و ایجاد سوءرفتارهای علمی در پی آن و زیر سوال رفتن اعتبار نتایج تحقیقات به علت تأکید زیاد بر تولید علم و انتشار پژوهش‌ها از

جمله مسائل مطرح در تولید و توسعه علم در میان دانشمندان علوم پزشکی است.

یافته‌های پژوهش (Ghorbankhani and Salehi, 2021)، همسو با یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که عدم توانایی در جذب و نگهداری نخبگان، ضعف در کار تیمی، کم‌توجهی به نیازهای وضع موجود در جامعه، گذشته‌نگری صرف در علم و کمبود منابع مالی و بودجه تحقیقاتی از موانع فرهنگی و اجتماعی خلق دانش در حوزه علوم انسانی هستند. همچنین، طبق یافته‌های این پژوهش، نهادینه نشدن فرهنگ پژوهش و تقدم آموزش بر پژوهش، از موانع فرهنگی و اجتماعی خلق دانش است، به طوری که طبق شواهد، انجام پژوهش و سهم آن در ارزشیابی عملکرد افراد، بسیار ناچیز بوده و این امر، زمینه کاهش گرایش به پژوهش را فراهم ساخته است که با یافته‌های پژوهش حاضر، غیرهمسو است. یافته‌های پژوهش (Ghorbankhani and Salehi, 2021)، همسو با یافته‌های پژوهش حاضر، بیانگر آن بود که فقدان ارتباط کافی بین دانشگاه‌ها و موازی‌کاری، فقدان ارتباط منسجم دانشگاه‌ها با مراکز و مؤسسات پژوهشی و فقدان ارتباط مطلوب دانشگاه‌های داخل با دانشگاه‌های مطرح دنیا، از جمله موانع ارتباطی در خلق دانش در حوزه علوم انسانی بوده است. طبق نتایج (Cantrell et al., 2003)، فعالیت‌های فوق برنامه (برپایی نمایشگاه‌های علمی، المپیادهای علمی، انجمن‌های علمی) و ایجاد فرصت کافی برای انجام فعالیت‌های جمعی همراه با خلاقیت و نوآوری، از جمله توصیه‌های پیشنهادی برای توسعه اثربخشی آموزش در نهاد‌های علمی بوده است که با یافته‌های پژوهش حاضر همسویی دارد. طبق نتایج (Jalili et al., 2017)، تقویت و تثبیت انجمن‌های حرفه‌ای و تشکل‌های علمی-فرهنگی دانشگاهیان برای فراهم‌سازی بسترها و زمینه‌های شکل‌گیری اجتماع علمی نهادمند و همکاری متقابل استادان دانشگاه توصیه شده است که با یافته‌های پژوهش حاضر همخوانی دارد.

همچنین تحلیل اظهارات کنشگران دانشگاه شهید بهشتی، بیانگر آن است که ارج نهادن سرمایه‌های علمی در دانشگاه و توجه به نقش بااهمیت آنها در تربیت و شکوفایی سرمایه‌های علمی برای نسل‌های دانشگاهی تأثیر به‌سزایی دارد. به عبارت دیگر، شناسایی قدرت‌های نفوذ مثبت در هر دانشکده برای هدایت فعالیت‌های علمی، استفاده از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های دانش‌آموختگان و کارکنان دانشگاهی در دانشگاه، معرفی افراد سرشناس و برجسته در جریانات و مناسبات علمی، برگزاری رویدادهای ایده‌پردازی، حمایت از ایده‌های نو و کشف و بالفعل کردن استعداد‌های بالقوه، از جمله راهکارهای توسعه سرمایه علمی در دانشگاه است.

سیاسگزاری

از آقایان دکتر محمد یمنی دوزی سرخابی، دکتر مقصود فراستخواه و دکتر مرتضی رضایی زاده که نویسنده را با راهنمایی‌های عالمانه و پیشنهادهای سازنده خود در انجام این تحقیق همراهی کردند، خالصانه سپاسگزاری می‌شود.

نکته

در این مقاله از بخشی از یافته‌های استخراج شده از رساله دکتری با عنوان «تحلیل وضعیت سرمایه علمی در دانشگاه شهید بهشتی از دیدگاه کنشگران این دانشگاه» نیز بهره گرفته شده است.

References

- Ahmadi, Y., Jafari, M., Khub, E & Sharifi, GH. (2021). Development of science and research in the direction of education. *Journal of Research in Psychology and Education*, 4 (25), 445-456. (Persian)
- Bourdieu, P. (2002). *Criticism and interpretation* (N., Fakouhi, Persian Trans.). Tehran: Institute of Social And Cultural Studies. (2018). (Persian)
- Cantrell, P., Young, S. & Moore, A. (2003). Factors affecting science teaching efficacy of preservice elementary teachers. *Journal of Science Teacher Education*, 14 (3), 177-192. DOI: 10.1023/A:1025974417256
- Cobbinah, P. B., Black, R., & Thwaites, R. (2011). Reflections on six decades of the concept of development: Evaluation and future research. *Journal of Sustainable Development in Africa*, 13 (7), 134-149.
- Fairclough, N. (1989). Critical discourse (F, Shayesteh Piran, F., Zoghdar Moghaddam, R., Kashi, M. J. Gh., Karimiyan., R., Bahram Pour, Sh., Nistani, M., & Izadi, P., Persian Trans.). Tehran: Media Studies and Research Center. (2000).
- Fartash, K., & Sadabadi, A. A. (2019). Institutions and their influence on science and technology development. *Journal of Science and Technology Policy*, 12 (2), 239-253. (Persian)
- Ghorbankhani, M., & Salehi, K. (2021). a phenomenological approach to the study of obstacles of creation of knowledge in humanities based on the perception and lived experience of the university elites and scholars. *Strategy for Culture*, 13 (52), 75-110. (Persian) DOI: 10.22034/jsfc.2021.126583
- Giao, N. Q., & Thanh, H. N. (2020). Factors affecting scientific and technological activities: A case of universities in Vietnam. *Journal of Entrepreneurship Education*, 23 (3), 1-11.
- Hemmati, R. (2017). *Science, University and Society*. Tehran: Institute for Social and Cultural Studies. (Persian)
- Jalili, M., Zahedi, M. J., & Ershad, F. (2017). The socio-cultural status of professors in the Scientific community of university. *Journal of Socio-Cultural Changes*, 14 (1), 42-57. (Persian)
- Javadmohseni, M. (2012). An inquiry into Fairclough's Theory and his discourse analysis method. *Journal of Social Cultural Knowledge*, 3 (3), 63-86. (Persian)
- Kazemian, P. (2008). *The role of science and the development of higher education in social development*. Tehran: Porseman. (Persian)
- khoshnam, M. (2021). Qualitative content analysis of upstream documents of science and technology centers. *Rahyaft*, 31 (3), 57-62. (Persian) DOI: 10.22034/rahyaft.2022.11055.1306
- Moghadampour, J., & Hemmati, Z. (2016 May 19). Scientific capital (science, knowledge, technology); Drivers of development and transformation [Paper presentation]. In *Global Conference on Management, Economics, Accounting and Humanities at the Beginning of Third Millennium*. Tehran, Iran. (Persian)
- Mohsenpour, B. (2010). *Educational Planning*. Tehran: Madreseh. (Persian)
- Naderi A, khoshkab S, Hamidizade M, Mahjoob H. (2023). Measurement and evaluation of human capital development of faculty members (case study of University of Tehran). *Journal of Iranian Higher Education Country of Publication*, 14 (2), 101-125. (Persian)
- Nafisi, A. (2013 July 11). The role of education in development from the perspective of dr. Hossein Azimi. Retrieved from: <https://eghtesadgarden.ir/fa/news/15416>
- Nasrollahinia, F. (2020 June 17-18). knowledge discourse; It is necessary to realize the model of progress in the country's higher education system [Paper presentation]. In *13th National Congress of Progressive Pioneers*. Tehran, Iran. (Persian)
- Nasrollahinia, F., Yamani Douzi Sorkhabi, M., Farasatkah, M., & Rezaeizadeh, M. (2022). The concept of scientific capital in the academic field: The perspective of Shahid Beheshti University actors. *Journal of Science and Technology Policy*, 15 (1), 68-87. (Persian) DOI: 10.22034/jstp.2022.13929
- Saeed, A., Haq, Z. U., & Iqbal, J. (2023). Investigating the factors affecting research and development

- expenditure efficiency in China and India. *Journal of the Knowledge Economy*, 1-11. DOI: 10.1007/s13132-023-01258-0
- Sangi, L. (2023). Recognizing the obstacles and challenges of the scientific development of the Islamic Republic of Iran. *Transformations in Human Science*, 1 (4), 33-49. (Persian)
- Shababi, H., Yahyazadehfar, M., Rasekhi, S., & Shirkhodaie, M. (2018). Determining the relationship among science development, technology development and economic growth in Iran using DANP. *Journal of Technology Development Management*, 5 (4), 105-142. (Persian) DOI: 10.22104/jtdm.2018.2382.1807
- Shahin, A., & Mahbod, M. A. (2007 March 13). Managing the process of drawing a comprehensive scientific map of the country: A systematic and balanced approach to university scientific fields. [Paper presentation]. In *National Social Science Congress papers*. Tehran; Iran. (Persian)
- Tijdink, J. K., Verbeke, R., & Smulders, Y. M. (2014). Publication pressure and scientific misconduct in medical scientists. *Journal of Empirical Research on Human Research Ethics*, 9 (5), 64-71. DOI: 10.1177/1556264614552421
- Towfighi, J., & Frasadkhah, M. (2002). The Structural Requirements of the Scientific Development in Iran. *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*, 8 (3), 1-36. (Persian)
- Van Tuyen, H. (2020). Some factors affecting scientific research activities of universities in Vietnam. *Journal Science and Technology Policies and Management*, 9 (3), 93-104.

فاطمه نصراللهی نیا
 دانش آموخته دکتری برنامه‌ریزی توسعه آموزش عالی از دانشگاه شهید بهشتی و عضو هیئت علمی دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران است. ارزیابی کیفیت در آموزش عالی، آمایش و ساماندهی آموزش عالی، برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری آموزش عالی و همچنین مطالعات مربوط به عملکرد سیستم دانشگاهی، از حوزه‌های پژوهشی مورد علاقه ایشان است.